

VÅRE
ROVDYR

Nr. 1/2010

Årgang 24

Forside:
Perleugle.
Foto:
Roar
Solheim

Bakside:
Ulvespor i
Rendalen
27. februar
2010.
Foto: Knut
Georg Flo.

Våre Rovdyr

utgis av
Foreningen Våre Rovdyr

Adresse
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Ansvarlig utgiver
Foreningen Våre Rovdyrs
styre

Redaktør
Yngve Kvebæk
Maridalsveien 225 C
0467 Oslo
22 95 08 66
yk@fvr.no

Redaksjonsmedarbeider
Viggo Ree
vr@fvr.no

Sats & layout
Yngve Kvebæk

Trykk
Stens trykkeri as
Dilling

Web
www.fvr.no

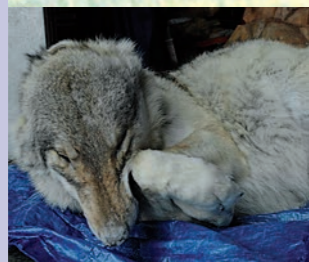
ISSN 0801-4728

Side 4
Avlsprogrammet
for fjellrev

Side 10
Når mennesker
møter brunbjørn
i skogen

Side 14
Innvandrulver
i Skandinavia

Side 20
Uglemor
stikker fra
ungene

Side 22
Kritisk til
merking av
dyr

Side 24
NRK sikrer
Albert Owesens
filmav

Side 28
Ulvetur i
Rendalen

Naturmangfoldåret

Vi er tre måneder inne i naturmangfoldåret. Et år hvor vi som nasjon burde stoppe opp og tenke gjennom hva vi burde gjøre for å sikre vårt unike mangfold av arter i den norske naturen. På meg virker det som om dette ikke gjelder de store og sårbare rovdyrene våre. I fjor ble byggeplanene til en stor ny videregående skole i Arendal stoppet grunnet funn av den sjeldne billearten garver. Midler ble gitt for å undersøke dette nærmere. Noe som forøvrig var flott gjort. Undersøkelsene konkluderte med at byggingen ikke ville påvirke leveområdet hvor garveren trolig holdt til.

Rovdyrene våre skal fremdeles være fritt vilt ser det ut til. Den største gaupejakta i landets historie i nyere tid er over. Av 149 gauper er det pr. 16. mars felt 123 dyr. Lisensjakten på jerv er over. Av en kvote på 102 dyr ble 43 dyr felt. Kongeørna lever også utrygt. På slutten av 2009 kunne vi gjennom flere artikler i diverse aviser lese om for mye kongeørn og ønsker om jakt. Galventispa, med svært verdifulle gener, ble flyttet fra vestsiden av Glomma til et område nær svenskegrensen. Hvis SNO ikke klarte å flytte ulvetispa, ville ulven bli skutt med miljøvernministerens velsignelse. Ennå er det ikke gitt lisensjakttillatelse på ulv i forvaltningsområdet i Østfold, men det skrives om jakt fra enkelte hold. Bjørnen må være sjeleglad for at den ligger i hi om vinteren.

Norge har alle naturlige forutsetninger for å kunne ha store bestander av rovdyr. Like fullt er det hensynet til beitenæringene som går foran rovdyrenes arealkrav. Dette medfører at det gjennom hele året drives jakt på disse rødlistede pattedyrartene. På nettstedet naturmangfoldaret.no kan man lese følgende: «FNs 1000-års studie viser at tapet av naturmangfold skjer 100 til 1000 ganger raskere i dag enn for 50 år siden. I 2010 skal innsatsen økes for å stanse dette tapet.» – «Ved starten av 2010 er 2010-målet ikke nådd. I 2010 utfordrer FN igjen alle land til en storstilt innsats for naturmangfoldet i det internasjonale markeringsåret.» I følge Bernkonvensjonen har hvert enkelt partsland plikt til å opprettholde levedyktige bestander av de artene som finnes.

Når kan vi forvente at Norge tør ta et ansvar og øker bestandene av de store rovdyrene? Foreningen Våre Rovdyr vil i år bruke mye tid når det gjelder disse viktige spørsmålene.

Arne Flor

Galven og galgen

Kommentar

Yngve Kvebæk

Den viktige «Galventispa», eller «Anja» som svenskene har kalt henne, har laget en del hodebry for ulveforvaltningen i Norge. Hun er datter av en ulv som vandret inn fra den finsk-russiske bestanden og er derfor verdifull.

Nå er det jo slik at en hver forekomst av ulv i dette landet er en kilde til storpolitisk gnising. Lenger har vi dog ikke kommet i dette landet, selv om det ikke er mangel på ansvarlige samfunnsaktører med oppdragende rolle når det gjelder nødvendigheten å ta vare på artsmangfoldet. Det er for så vidt heller ikke mangel på representanter som er direkte fiendtlig innstilt til artsmangfold og alt dets vesen. Det er i alle fall minst 4–5 stortingsrepresentanter som tydeligvis har rovdyrnotstand som sin fremste agenda og plager vårt parlament med hyppige klager over en omseggripende rovdyrimperialisme. Herunder disse artenes ansvar for et vedvarende nærstående paradigmeskifte i forbindelse med opprettholdelse av landmanns liv og levned på bakgrunn av det norske bygdevesens visstnok totale avhengighet av to millioner frittlopende sauer.

«Galventispa» er lagt for hat de siste månedene i Stortinget. Miljøvernminister Erik Solheim har slått angrepene tilbake

gang på gang med henvisning til ulvens genetiske verdi, men til sist la han inn årene og avsa betinget dødsdom. Arv ble underordnet miljø, for å henspille på et aktuelt debatttema den siste tiden – med fare for å blande sammen begrepene miljø og miljø. Det ble flytting eller døden.

Omsider maktet Statens naturoppsyn å få tak i ulven, bedøve den og frakte den fra det norske forvaltningsområdet for ulv til det norske forvaltningsområdet for ulv. Så langt altså benådning, men det gjenstår å se om ulven aksepterer å tvangsflyttes hjemmefra. Skulle hun driste seg tilbake til Glommans vestre bredd, blir arv forkastet og skjebne forsegleet.

Eksekutivmyndighetene har i mange år bekymret seg sterkt over de alvorlige konsekvenser av innavlen i den skandinaviske ulvebestanden og fremholdt i repeterende ordelag betydningen av innvandring fra Finland/Russland. Etter at en direkteinnvandet ulv ble felt fra helikopter i Snåsa i desember i 2009 og bøddeløksen ble forordnet over «Galventispas» hode, har det festet seg en nagende tvil om myndighetene egentlig mener alt de sier...

Årsmøte 2010

Foreningen Våre Rovdyr arrangerer årsmøte på

**Malungen Gjestegård
i Hedmark**

Lørdag 5. juni

**Kl. 15.00 Årsmøte
Ca. kl. 17.30 Middag
Kl. 19.00 Foredrag**

Middag kan bestilles via FVR på tlf. 22 23 23 89
eller pr. e-post til yk@fvr.no innen 20. mai

Eventuell overnatting bestilles hos Malungen
Gjestegård på tlf. 62 57 94 00

Avlsprogrammet for fjellrev

Nær 90 fjellrevvalper er satt ut fra avlsprogrammet til Norsk institutt for naturforskning (NINA) i løpet av de siste fire åra. Det har lyktes å etablere gode metoder for avl i fangenskap, og den første fjellrevynglingen fra utsatte dyr skjedde like ved avlsstasjonen på Sæterfjellet i Dovrefjell i 2008. Da var det 14 år siden det sist var yngling av fjellrev i Dovrefjell.

Av
**Arild Landa,
Nina Eide og
Øystein Flagstad**

Etter etablering av avlsstasjonen for fjellrev på Sæterfjellet i Oppdal i oktober 2005 er målsettinga om å få til avl i fangenskap oppnådd. Stasjonen rommer åtte par og ser ut til å ha kapasitet til å produsere 30–50 valper for utsetting årlig.

Det er så langt satt ut 86 valper hvorav de fleste ble satt ut høsten 2009. Etter kun to fulle driftsår ved avlsstasjonen ble målsettingen for første fase av prosjektet nådd, nemlig å få avlsdyrene til å reprodusere.

Fjellreven tilbake til Dovrefjell og Finse

Den første registrerte ynglingen fra utsatte dyr skjedde sommeren 2008. En av tre tisper valper som ble satt ut høsten 2007 fødte et kull på fem valper i «åpen soning»

i 2008. Foreldre og valper ble satt i en liten innhegning hvor de kunne bevege seg fritt ut og inn av hegnet. Kullet ble født i et kunstig hi inne i hegnet, men familien flyttet ut ganske tidlig på sommeren. Med denne ynglingen er minimum output fra programmet pr. 2009 i alt 91 dyr. Dette var de tre første tisper valpene som ble satt ut fra programmet. I 2007 var det svært skeiv kjønnsfordeling blant de fødte valpene (3 tisper og 12 hanner. I 2008 ble det satt ut ytterligere 10 tisper og 10 hanner i Dovre. Det blir spennende å se hvor mange som overlever og yngler i de nærmeste årene.

Fjellrevvalper på avlsstasjonen på Sæterfjellet, i Oppdal. Stasjonen ble etablert i 2005. Foto: Arild Landa.

Stealth Cam 10 / 15 / 2008 15 : 59 : 11 034F

En av de utsatte revene ved fôrautomaten i Lesja vest. Foto: NINA – Avlsprogrammet for fjellrev.

I 2009 ble det også satt ut 16 fjellrevvalper på Finse, dvs. valpene ble først satt ut i januar 2010 fordi vi først måtte være sikre på at det ikke var revere med opprinnelse fra farm tilbake. Statens naturoppsyn hadde da til sammen fjernet fem «farm-rever» fra området. Det er mer enn 10 år siden det var opprinnelig ville fjellrevere i Finseområdet.

Prinsen kom til Dovre

I april 2008 ble det fanget en rev ved avlsstasjonen som viste seg å være fra Helags, mer en 170 km mot øst (rett innfor Sylane). Denne reven fikk navnet Prinsen av våre svenske kollegaer siden den var sønn av den såkalte Drotningen i Helags. Prinsen fikk påmontert en satellittsender og ser nå ut til å

ha etablert seg i Snøhettaområdet, nær den ene utsetningslokaliteten. Denne utvandringen er en bekreftelse på at etablerte bestander fungerer som trekkplaster for dyr på vandring og tyder på at sosial dynamikk og utvandring kan reverseres hvis vi lykkes med å bygge opp en bestand i Dovrefjell.

Programmet representerer alle bestandene i Fennoskandia

Avlsprogrammet på fjellrev baserer seg på innhenting av avlsdyr fra naturen. De fleste valpene er henta inn fra bestander i Norge. Et unikt samarbeid mellom norske og svenske forvaltningsmyndigheter førte til at vi fikk to valper fra den sørligste bestanden i Sverige – i Helags – høsten 2008. Avlsdyra i programmet er dermed henta

fra alle eksisterende fjellrevbestander og representerer den genetiske variasjonen som er tilbake i Fennoskandia. Programmet er således også en buffer mot tap av genetisk variasjon dersom en lokal bestand skulle dø ut. Pr. dato er det hentet inn 18 valper fra naturen (2001 – 2008, Finse ikke medregnet). Det er framover en målsetting å være mest mulig selvforsynt med avlsdyr, men behov for innfangning fra naturen kan oppstå ved naturlig avgang av avlsdyr dersom det skjer i en avlslinje med få dyr.

Etablering av gode metoder for tilbakeføring til naturen

Utsatte dyr blir utstyrt med øremerker og mikrochip. Dyrene blir fulgt via DNA-

En fjellrevvalp slapper av i en fôrautomat på Sæterfjellet avlsstasjon. Foto: Arild Landa.

analyser av innsamlede ekskrementer og via avlesning av øremerker og bilder fra fotobokser – eller fra rundantenner som automatisk leser av chipkoden når de besøker fôrautomater ved utsetningsstedene. Store avstander og vanskelige vær- og føreforhold samt dyrenes vandringensmønster setter begrensninger for hvor godt vi klarer å følge dyrene. Men et godt utbygd overvåkningsprogram på fjellrev både i Norge og Sverige, der en samler ekskrementer for DNA-analyse, gir et godt tillegg til dataene, og trolig vil vi fange opp de fleste individene som etablerer seg i hi.

Føreløpige resultater fra utsetninger tyder på minst 50 % overlevelse første året (det var totalt 17 dyr som ble satt ut i 2006 og 2007). Dette er en langt høyere overlevelse enn vi hadde forventet. Den gode overlevelsen kan ha sammenheng med det at 2007 var et ekstremt toppår for gnagere og lemen på Dovrefjell. Med bakgrunn i kunnskap om livshistorie og overlevelse hos fjellrev i det fri, vil vi i prosjektet fortsatt ha en nøktern målsetting om rundt 25 % overlevelse for utsatte fjellrevere.

Kunstig hi og medbrakt niste fra fôratomat

Ved alle utsetninger får revene med seg et kunstig hi og fôr av samme type som

de er vant til fra avlsstasjonen. Fôrautomaten er utviklet for at den bare skal brukes av fjellrev. To år med utprøving og kameraovervåking både inne i og utenfor automaten, har så langt vist at denne kun brukes av fjellrev, men både rødreve og jerv har vært frampå og undersøkt den. På denne måten utnytter vi fjellrevens naivitet og rødrevens iboende skepsis til fremmede innretninger til å gi utsatte fjellrevere en stabil konkurransefordel. I fôrautomaten bruker vi vanlig standard tørrfôr for hund (Troll Elite).

Trivsel gir valper

Resultatet fra 2008 viste at også ettåringer fikk valper. Tre ett-årige tisper fikk henholdsvis 2, 5 og 5 valper (en av disse i myk

utsetting). Dette tyder på at avlsdyrene i stasjonen trives og er i god kondisjon. I det fri er det kjent at ettåringer får fram valper i år med mye smågnagere. Fjellreven på stasjonen føres jevnlig med ordinært pelsdyrfôr, men får også planmessig en del fallvilt og tørrfôr. Det er også observert at dyra i stasjonen sporadisk har tilgang på naturlige byttedyr (mus, lemen og kråkefugl) og at de jakter på disse.

I avlsprogrammet er det en viss dødelighet blant dyrene. Det er uklart hvorfor vi mistet to hele valpekull på til sammen 10 dyr sommeren 2008 – om dette skyldes uønskede egenskaper hos de konkrete parene eller om det skyldes forstyrrelse på grunn av menneskelige aktiviteter. Disse var unge og førstegangs fødende, og erfaringer fra

En rødreve sjekker fôrautomaten i Lesja øst (kameraene tar infrarøde fotografier (svart/hvitt) ved dårlig fotolyse). Foto: NINA – Avlsprogrammet for fjellrev.

Høstens vakreste eventyr: Olav Nyrønning bærer en fjellrevvalp til fjells ved utsettingen i Sylane. Foto: Arild Landa.

En fjellrev inne i fôrautomaten. Foto: NINA – Avlsprogrammet for fjellrev.

Stealth Cam 01/15/2009 02:19:14 003F

En jerv undersøker fôrautomaten i Sylane (kameraene tar infrarøde fotografier (svarthvitt ved dårlig fotolys)). Foto: NINA – Avlsprogrammet for fjellrev.

pelsdyrnæringen antyder at dette kan skje når tispas ikke er i stand til å produsere nok melk. Det var derfor trolig mødrene som drepte valpene.

Framtidens utfordringer for programmet

Et stort antall fjellrevhi er registrert i mange av fjellområdene i Fennoskandia, og dette tyder på at alle disse områdene har vært gode fjellrevhabitat tidligere. Når en skal reetablere eller styrke bestander av fjellrev er det viktig at innsatsen blir fokusert mot de mest egnede områdene, dvs. områder der en har en forventning om best mulig effekt av tiltakene. Dette gjelder enten det dreier seg om kontroll av rødrevbestanden, støtteforingstiltak eller utsetting av dyr.

Prosjektet er nå i en fase hvor det er mulig å teste effekten av utsetting. Historiske data og dagens situasjon tyder sterkt på at bestandene er for små til å overleve på lang sikt. Små bestander fører til at få individer vandrer ut, og det blir avgrenset kontakt mellom ulike bestander/fjellområder. Stor variasjon i mattilgjengelighet er også viktige faktorer. Spesielt mangelen på gode lemenår forhindrer en god reproduksjon og overlevelse i de gjenværende fjellrevbestandene. Videre er invasjonen av den større rødreven opp i fjellrevområdene trolig en av hovedutfordringene for en suksessfull reetablering av og bevaring av fjellrevbestandene. Fjellrev og rødrev er relativt like i økologi og levevis, noe som gjør fjellreven sterkt konkurranseutsatt i kampen mot den noe større slektningen.

En utfordring for avlsprogrammet er å teste hvor stor en bestand må være for

å overvinne effektene av et variabelt miljø, og hvor stor en bestand må være for å overvinne konkurransen med rødreven slik at reetablering og «normal» dynamikk i bestandene kan opprettholdes. Antall fjellrev i et område påvirker trolig konkurranseforholdet og rødrevens mulighet til å etablere seg. Det kan i hvert fall se slik ut om en sammenligner med Børgefjell. Der finnes fjellreven fremdeles i en relativt stor bestand og som ser ut til å fungere godt. I Børgefjell har rødreven enda ikke klart å invadere høyfjellet på samme måte som vi ser i andre områder, og i områder med mye fjellrev er det kanskje ikke like interessant for rødreven å etablere seg.

En eksperimentell utsetting av fjellrev vil kunne påvirkes av mange romlige og tidsmessige variabler som er vanskelig eller ressurskrevende å kontrollere for. Det kreves ideelt sett et stort antall valper for utsetting til både områder for utprøving av tiltak og kontroller. Dagens kapasitet for produksjon av valper for utsetting vil neppe dekke et godt eksperimentelt oppsett for mer enn maksimalt to områder, men ideelt sett bør en doble kapasiteten på valpeproduksjonen slik at en kan ha minst to tiltaks- og to kontrollområder.

Avlsprogrammet for fjellrev er finansiert av Direktoratet for naturforvaltning og er et ledd i flere tiltak for å redde den kritisk utrydningstrua arten. Du kan lese mer om avlsprogrammet på internetsidene www.nina.no.

«Galventispa» flyttet

Av Yngve Kvebæk

Den 10. mars ble «Galventispa» bedøvet i det norske forvaltningsområdet for ulv og fraktet vekk til et annet sted i denne sonen. Hun holdt seg vest for Glomma i Hedmark siden sommeren 2009 – både innenfor og utenfor forvaltningsområdet for ulv – og forårsaket noe skade på frittgående husdyr. På oppdrag fra Direktoratet for naturforvaltning (DN) har Statens naturoppsyn (SNO) derfor forsøkt å bedøve den med tanke på merking og flytting.

Miljøvernminister Erik Solheim ga etter hvert et ultimatum. Hvis ikke flytting lyktes, så skulle den felles. Ulven ble til sist fanget ved Grevlingberget i Grue kommune og fraktet med helikopter til Statskogs arealer i Kongsvinger kommune på østsiden av Glomma.

«Galventispa» er datter av en finsk-russisk innvandrerhann som etablerte revir med en skandinavisk make i Galven-området i Sverige (Galvenreviret). Den genetiske verdien har derfor medført andre tiltak enn felling.

– Genene til tispas kan bli et verdifullt bidrag til en skandinavisk ulvbestand preget av innavl. For å kunne ta særskilt hensyn til slike dyr, er det viktig å merke denne ulven, sier seniorrådgiver Knut Morten Vangen i DN. Håpet er at tispas vil holde seg i områder hvor det ikke er sauer på beite.

– «Galventispa» er nå merket, og vi vil følge bevegelsene hennes tett. Siden vi ikke har gjort noe tilsvarende tidligere, har vi ingen garanti for at hun ikke går tilbake til områdene hun oppholdt seg i, sier Vangen.

Siste omtrentlige posisjon for ulven før dette bladet gikk i trykken var i de svensk-norske grensetraktene (20. mars).

La oss se litt på forhistorien. Allerede i juni 2009 var enkelte storingsrepresentanter i gang med stigmatisering av denne ulven. En KrF-representant stilte da spørsmål til miljøvernministeren om hva han hadde tenkt å gjøre for sauebøndene i den anledning. Han svarte at: «Ettersom Galventispa er en genetisk viktig ulv, har vi i første omgang ønsket å gjennomføre tiltak som

«Galvetispa» under merking og frakting 10. mars 2010. Begge foto: Lars Gangås/SNO.

både ivaretar hensynet til den skandinaviske ulvestammen og beitebrukerne i området.»

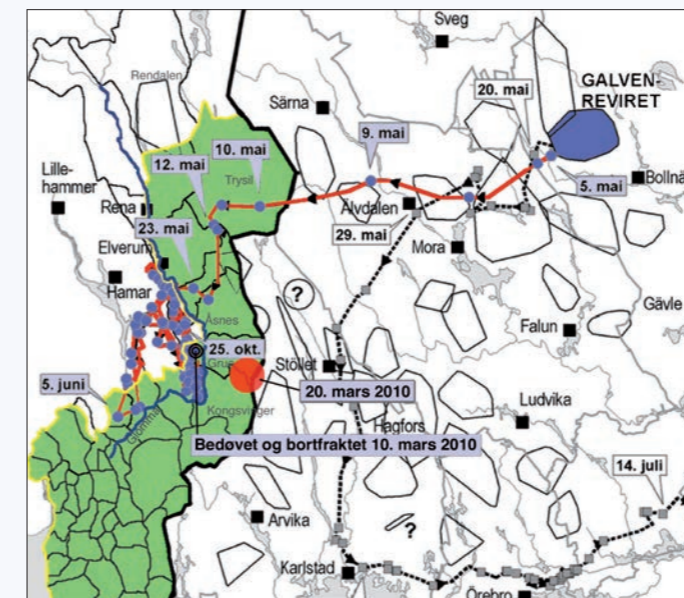
I august kom en Høyre-representant på banen og stilte Solheim det litt lure Oslo-spørsmålet som gjerne kommer opp når det gjelder ulv: «For noen dager siden uttalte en direktør i Direktoratet for Naturforvaltning (DN) i et intervju i Nrk, i forbindelse med flytting av «Galven-tispa» at «DN ønsker ikke å flytte problemet til nye områder». Spørsmålet kom som svar på om det er aktuelt å flytte den til Nordmarka. Mener statsråden at dette svaret er i samsvar med mandatet til direktoratet og i tråd med Stortingets intensjoner i rovviltforliket?»

Solheims svar var bl.a. at «Galventispa skal forsøkes flyttet til Statsskog sine eiendommer i Kongsvinger kommune. Tiltaket er etter mitt syn i tråd med Stortingets intensjoner om en bærekraftig forvaltning av ulvbestanden, og har min fulle støtte. Avslutningsvis vil jeg gjøre det klart at flytting av rovvilt ikke inngår i de tiltakene som normalt vurderes i rovviltforvaltningen. Selv om spørreundersøkelser viser en meget positiv holdning til rovvilt i Osloregionen, er det også andre faktorer som må legges til grunn ved valg av lokalitet for flytting. Tatt i betraktning den skandina-

viske ulvbestandens behov for tilførsel av nye gener, vil det være lite hensiktsmessig å flytte en genetisk svært verdifull ulv til et område hvor muligheten pr. i dag er liten for å finne en potensiell make. Jeg minner i så måte om Stortingets målsetting om at Norge skal bidra til å opprettholde levedyktige rovviltbestander. Ulv er i Norge klassifisert som kritisk truet, jf Norsk Rødliste 2006, og uten tilførsel av nye gener vil ulvbestanden på lengre sikt ikke være levedyktig.»

Samme Høyre-representant ga seg ikke og var på banen i november: «En russisk ulv har formert seg i Kynndalen og Galven-tispa fredes fordi den har russiske gener. Dette avslører at begrepet «Skandinavisk ulvestamme» ikke er en realitet, det er mer en illusjon. Miljøforvaltningen er uansett aktiv pådriver i å endre gensammensetningen slik at norsk ulv blir russisk ulv. Dette er et paradoks da det innen all annen forvaltning enten gjelder å unngå innblanding av gener fra andre stammer eller hindre at nye arter kommer til Norge. Mårhund er et eksempel. Hvorfor er ulven unntaket?»

Solheim svarte da bl.a. at: «Utgangspunktet med lavt individtall har resultert i et svært

«Galventispas» («Anjas») vandring i 2009 fra reviret der hun ble født til områdene vest for Glomma. Den genetisk verdifulle ulven ble 10. mars 2010 bedøvet og fraktet til Statskogs arealer i Kongsvinger kommune. Ulven ble fraktet mellom to steder innenfor det norske forvaltningsområdet for ulv. Den 20. mars ble ulven lokalisert i området markert med rød sirkel. Kartbasis: Høgskolen i Hedmark/Skandulv.

høyt innavlsnivå, og regelmessig innvandring er dermed avgjørende dersom vi skal lykkes med å bevare en levedyktig ulvestamme i Skandinavia på lengre sikt. Innvandrende ulv fra Finland eller Russland, som etablerer seg og gir opphav til valper i Skandinavia, er dermed svært verdifulle.»

I januar var Høyre-representanten i gang igjen og hadde bl.a. følgende på hjertet: «NRK melder i tillegg om mulig etablering av en ny flokk i Halden. Dette til tross fortsetter forvaltningen skuespillet rundt «Galven-tispa» i Hedmark som beveger seg utenfor sona vest for Glomma. Det signaliseres hele tiden fra forvaltningen at den skal flyttes inn i de mest belastede områdene øst for Glomma. Som om ikke det er nok gjør forvaltningen seg i tillegg til latter ved at den snakker om å «flytte ulven til Statens grunn» øst for Glomma. Denne eiendommen er så liten at ulven sannsynligvis vil ha forlatt «Statens grunn» i løpet av noen timer etter at den er flyttet.»

Solheim ga ingen direkte kommentar til dette, men henviste bl.a. til at: «Det praktiseres et strengt vern av ulv innenfor forvaltningsområdet, til gjengjeld er det lav terskel for felling utenfor forvaltningsområdet når vilkårene for felling er oppfylt.»

Den 17. mars var spørsmålsstilleren igjen den samme: «Etter en meningsløst stor ressursbruk er nå Galven-tispa flyttet, men den flyttes da inn i det området som er hardest belastet fra før. Dette er i strid med rovviltforliket og også de signaler Sps partileder ga før valgkampen. Da lovet hun mindre belastning for de områdene Galven-tispa er flyttet til. Brudd på rovviltforliket og valgløfter bekymrer ikke statsråden?»

Solheim: «Ettersom Galventispa er en genetisk viktig ulv, ønsket vi i første omgang å gjennomføre tiltak som ivaretar hensynet til både den skandinaviske ulvestammen og beitebrukerne i området, og felling har vært vurdert som en siste utvei. Samtidig har det hele tiden vært min intensjon at Galventispa for neste beitesesong skulle være fjernet fra området hun oppholdt seg i gjennom beite-

Forts. side 26.

Når mennesker møter brunbjørn i skogen

Er bjørnen farlig i møte med en turgåer eller bærplukker? Hvordan kan man forvente at en bjørn reagerer på møter med mennesker i skogen? I tre år har studenter og forskere ved Universitetet for miljø- og biovitenskap på Ås og feltpersonell i det skandinaviske bjørneprosjektet forsøkt å finne ut av dette gjennom eksperimentelle forsøk utført i Dalarna og Gävleborgs län i Sverige.

Av
Gro Kvelprud Moen,
Ole-Gunnar Støen,
Sven Brunberg og
Jon Swenson

Bjørnebestanden i Skandinavia har i de siste tiårene økt og ekspandert og består nå av omtrent 3.200 dyr. Flere bjørner i skogen vil mest sannsynlig føre til flere møter mellom bjørner og turgåere, bærplukkere og soppforskere i de kommende årene. Men hvordan reagerer bjørner vanligvis på møter med mennesker, og bør vi som turgåere være redd for å gå i skogen hvis det er mulighet for å møte på bjørn?

Over tre feltsoner fra 2006 til 2008 gjennomførte feltpersonell og tre masterstudenter i det skandinaviske bjørneprosjektet 205 eksperimentelle forsøk på GPS-

merkede bjørner for å finne ut av nettopp dette. I forsøkene benyttet vi oss av ny teknologi som gjorde det mulig å laste ned GPS-posisjoner fra de merkede bjørnene hvert minutt i angitte perioder.

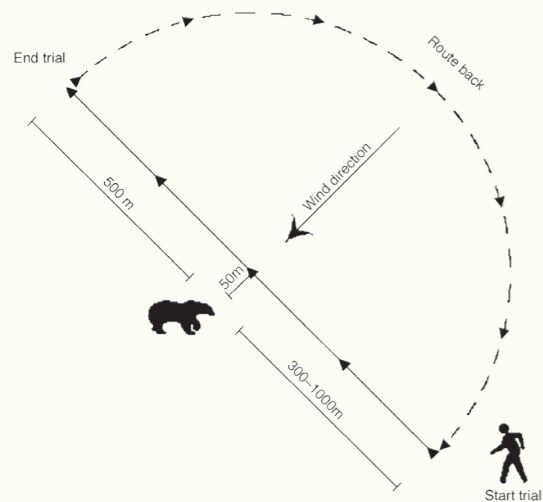
Våre bevegelser i terrenget ble registrert med en håndholdt GPS, slik at vi senere kunne analysere bjørnenes bevegelser mot våre egne. Forsøkene startet fra 500 til 1000 meter fra bjørnene, og bjørnene ble passert på ca. 50 meters hold med vinden mot bjørnen på passeringspunktet (Fig. 1).

Gjennom forsøkene ville vi se på hvilken atferd man kan regne som normal for bjørner i møte med mennesker, og med dette hvilken atferd man som turgåer kan forvente at en bjørn har. Vi ville også prøve å finne ut hvilke variabler som påvirket atferden til bjørnene. Feltpersonene oppførte seg derfor som turgåere med hensyn til fart og lydnivå.

Forsøkene ble utført midt på dagen, fordi dette er den perioden hvor bjørnene oftest

ligger i dagleie og turgåere er ute i skogen. Siden bjørnene var i ro, ble det enklere å optimalisere vindretning og plassere seg i terrenget i forhold til dyrene. Noen av bjørnene var likevel aktive i denne perioden, særlig i bærseongen om høsten da de bruker mye tid på å spise bær. Under forsøkene benyttet vi peileutstyr for å lokalisere og overvåke bevegelsene til bjørnene, og vi var derfor mye bedre utrustet til å oppdage bjørnene enn en vanlig turgåer ved at vi visste både retning og omtrentlig avstand til bjørnene. Likevel hørte eller så vi bjørnene i bare 15 % av forsøkene (Fig. 2). Den lave oppdagelsesraten kan skyldes at bjørnene ofte ligger i dagleie i relativt tett kratt, noe som gjør den vanskelig å se. Dette er også et klart uttrykk for at bjørner unngår mennesker dersom det finnes muligheter for det, noe som underbygges av at alle de observerte bjørnene gikk eller sprang fra stedet etter å ha blitt observert (Fig. 3). Sjansen for at en vanlig turgåer skal møte på bjørn er derfor veldig liten.

Bjørnene i forsøkene viste stor variasjon i sine reaksjoner på menneskelig forstyrrelse. De fleste bjørnene (68 %) beveget seg vekk fra oss før vi passerte dem. Noen ble liggende å trykke og beveget seg vekk etter passering (8 %), mens andre ble værende i det samme området også etter forsøket (24 %). Ingen av disse reaksjonene på møter med mennesker bør bli ansett som unormale. Bjørnene beveget seg oftere bort dersom minimumsavstand fra observatør til bjørn var kort, og dersom det var lite vegetasjon der bjørnen oppholdt seg. Vegetasjonsdekke vil antageligvis spille en rolle for hvor godt bjørnen anser seg selv for å være skjult, og dermed hvilken beskyttelse den har mot å bli oppdaget av en turgåer.

Figur 1. Fra 2006 til 2008 ble 205 forsøk utført. Observatørene startet forsøket 300–1.000 meter fra bjørnen, og passerte bjørnen på 50 meters hold med vinden mot bjørnen på tidspunktet for passering.

Foto: Rune Bjørnstad

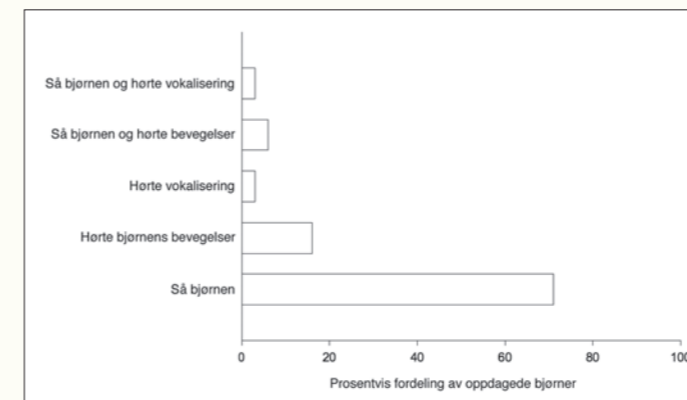
Av bjørnene som var passive i dagleie når forsøkene ble gjennomført, flyktet yngre bjørner ved større avstander enn de eldre bjørnene. En grunn til dette kan være at yngre bjørner mangler erfaring med mennesker og derfor beveger seg vekk ved lengre avstand. Bjørnene som beveget seg vekk, gikk i gjennomsnitt 943 meter fra det opprinnelige dagleie til nytt dagleie, og brukte gjennomsnittlig 22 minutter før

de la seg i nytt dagleie. Noen bjørner beveget seg over 6 km før de la seg i nytt dagleie. Andre beveget seg under 100 meter, og noen bjørner fortsatte å være aktive resten av ettermiddagen. Hvor langt bjørnene gikk, og tiden de var aktive etter å ha beveget seg fra det opprinnelige dagleie, var lengre i bærseongen enn før bærseongen. Bjørnene beveget seg også oftere bort fra oss i

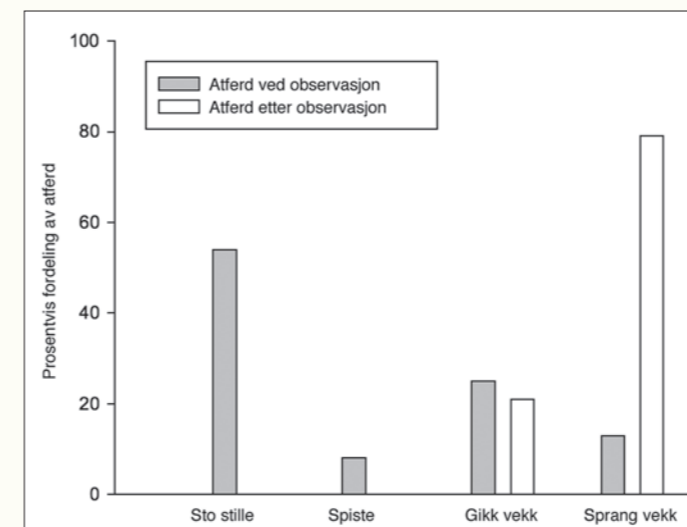
bærseongen. Man har tidligere sett at bjørner bruker dagleier i tettere vegetasjon i bærseongen enn før bærseongen. Denne forskjellen mellom sesonger kan ha sammenheng med økt aktivitet av bærplukkere og jegere i skogen, og at bjørnen blir mer varsom og tilpasser seg dette ved å øke avstanden til personer som nærmer seg.

Ingen av bjørnene viste noen form for aggressiv atferd mot feltpersonene under forsøkene. Den skandinaviske brunbjørnen er regnet for å være mindre aggressiv mot mennesker enn sine slektninger i Nord-Amerika og Asia. Rundt forrige århundreskifte var uttaket av bjørn stort, og populasjonen gikk fra 4.000–5.000 individer rundt 1850 til 130 individer rundt 1930. Bjørnene som overlevde dette uttaket var de individer som unngikk mennesker og sannsynligvis var mest sky. Dette trekket kan ha blitt nedarvet og er fortsatt tilstede i populasjonen. Den skandinaviske bjørnen kan likevel oppføre seg aggressivt dersom den er skadet, eller i andre situasjoner slik som binne med årssunger, bjørn ved hi eller på kadaver. Vår studie var ikke rettet spesielt mot bjørnens reaksjoner i disse situasjonene, men vi observerte åtte tilfeller av ferskt kadaver der bjørnen hadde oppholdt seg da vi passerte den. Selv i disse tilfellene opptrådte ikke bjørnene aggressivt.

Våre resultater viser at bjørnene vanligvis prøver å unngå konfrontasjon med turgåere, og dette støtter konklusjonen til tidligere studier som viser at den skandinaviske brunbjørnen vanligvis ikke er aggressiv i møter med mennesker. Vår oppfordring er at folk bør fortsette å bruke naturen uten å frykte bjørnen!

Figur 2. Bjørnene ble sett eller hørt i 15 % av alle forsøkene. Figuren viser prosentvis fordeling etter kategori.

Figur 3. Dersom bjørnene ble observert i løpet av et forsøk, ble atferden ved observasjonen registrert. Figuren viser prosentvis fordeling av atferden til bjørnene når og etter de ble observert.

Omfattende ulvejakt i Sverige

Over 12.000 jegere registrerte seg for å delta i lisensjakten på ulv i Sverige som ble innledet på nyåret. Naturvårdsverket tok beslutningen 17. desember 2009 på grunnlag av endringer i landets rovvilt-politikk i høst.

Beslutningen omfattet 27 ulver fordelt på 5 län i perioden 2. januar til 15. februar, men de fleste individene ble skutt allerede den første dagen.

Jakten ble gjennomført under store protester fra både miljøorganisasjoner og brede lag av befolkningen. Jakten forløp under delvis svak kontroll og skudd ble avfyrt både på avstander og vinkler som normalt ikke skjer under jakt. Det var uro i en del jaktlag for at de ikke skulle rekke å få skutt «sine» ulver og at andre lag skulle komme i forkjøpet. Det ble et

stormløp mot klokken og andre jegere. Jakten var over på fire døgn og totalt ble 29 ulver skutt. Dessuten ble flere ulver påskutt, men senere «friskmeldt». Både unge og eldre dyr ble avlivet. I et revir ble begge foreldrene skutt bort fra ungene. Av 27 døde ulver var ingen av østlig opprinnelse, og jakt ble da heller ikke tillatt i områder med kjent tilhold av individer med nye innvandrer-gener. Det var 15 hunner og 12 hanner i normal kondisjon, og vekten lå i området 24–53,5 kilo. Aldersmessig var ulvene mellom under 1 år gamle og opptil ca. 10 år. De to siste ulvene er ikke analysert. Et av disse tilfellene utredes under påstand om illegal jakt. Under obduksjonen ble det funnet oppsiktsvekkende mange tegn på skadeskyting under jaktforløpet, hvilket også stemmer godt overens med rapportene om de mange bomskuddene.

Anmelder svensk ulvejakt

Svenska Rovdjursföreningen og andre miljøorganisasjoner i Sverige har nå anmeldt den omfattende svenske ulvejakten i vinter til EU-kommisjonen. Organisasjonene mener at Sverige gjennom denne jakten har forbrudt seg mot EUs felles regelverk om hvordan truede arter skal beskyttes.

I anmeldelsen kritiserer organisasjonene ulvejakten i januar og retter seg mot både grunnlaget som regjeringen og Naturvårdsverket har fattet sin beslutning på og hvordan jakten ble gjennomført.

– Ulvebestanden er fortsatt i en sårbar oppbyggingsfase, og det var hverken rimelige grunner eller vitenskapelig ryggdekning for jakten, sier Ann Dahlerus, generalsekretær i Svenska Rovdjursföreningen.

I siste instans er det EU-domstolen som avgjør om Sverige har gjort seg skyldig til regelbrudd gjennom overtredelse av art- og habitatdirektivet. Tidligere har Finland blitt felt mot EUs felles regler i forbindelse med ulvejakt under lignende omstendigheter.

– Den kaotiske ulvejakten har erodert bestandens livskraft betydelig. Antall ulver er redusert, den genetiske situasjonen er dårligere og stammen har blitt mer sårbar for sykdommer og ulovlig

jakt, sier Mikael Karlsson, leder i Naturskyddsföreningen.

Naturskyddsföreningen, Verdensnaturfonden WWF, Svenska Rovdjursföreningen og Djurskyddet Sverige grunnir først og fremst sin EU-anmeldelse på at ulvebestanden er skutt ned kraftig i en situasjon der den fortsatt er liten, ustabil og sårbar. I anmeldelsen tar man også opp en rekke overtredelser i samband med den tumultartede lisensjakten.

– Vi er ikke overbevist om at den svenske ulvejakten er forenlig med EUs lovgivning innenfor naturvernsektoren. Derfor er det viktig å prøve saken i EU, sier Lasse Gustavsson, generalsekretær hos Verdensnaturfonden WWF.

EUs art- og habitatdirektiv innebærer at truede arter som ulv bare kan avlives unntaksvis og dersom det ikke vanskelig opprettholdelsen av en positiv bevaringsstatus. I tilfellet med Finland ble landet felt av EU-domstolen etter innføring av lisensjakt på ulv. Det var ingen sammenheng mellom skutte ulver og de individer som forsårsaket skade på eiendom. Derfor valgte den svenske regjeringen og Naturvårdsverket en annen unntaksregel som basis for ulvejakten. Men den regelen er ikke anvendbar for jakt på dyrearter som kjemper for å overleve i landet, mener organisasjonene.

Østlig ulv skutt i Snåsa

Mandag 21. desember ca kl. 12.30 ble en hannulv skutt på Bangsjøen i Snåsa i Nord-Trøndelag med bistand av personell fra Statens naturoppsyn. Fylkesmannen i Nord-Trøndelag ga fellingstillatelse på ulven lørdag 19. desember kl. 11.50 etter at en muntlig søknad ble framsatt pr. telefon kl. 11.00 samme dag. Ulven som ble felt hadde gjort skade i reinsflokken til Østre Namdal Reinbeitedistrikt som har tilhold vest for E6 på Snåsaheia. Det var da funnet tre simler dokumentert tatt av ulv.

Foreningen Våre Rovdyr (FVR) påklaget dette fellingsvedtaket – bl.a. med den begrunnelse at en genetisk analyse måtte foreligge før fellingsvedtak i tilfelle det dreide seg om et viktig innvandrerindivid fra den finsk-russiske bestanden. Som kjent er betydningen av nye gener til den innvandrede skandinaviske bestanden understreket gang på gang av norske myndigheter.

Den 8. januar meldte Norsk institutt for naturforskning (NINA) at analyser av den døde ulven viste at ulven var en immigrant fra den finsk-russiske stammen. NINA opplyser videre at ulven kunne ha blitt et viktig bidrag for å motvirke ytterligere innavl i Skandinavia, og at det derfor var uheldig at denne nye immigranten ble felt. NINA skriver dessuten at i forbindelse med dokumentasjon av reinskade i Grong kommune i Nord-Trøndelag, ble det i desember samlet inn en ekskrementprøve fra denne ulven. Prøven ble sendt til NINA for akutt DNA-analyse. Akutt-analyser utføres jevnlig i NINA, og forvaltningen får svar etter om lag ett døgn. Resultatene benyttes av forvaltningen blant annet i tilfeller der felling skal vurderes. I dette tilfellet ble fellingstillatelse gitt og selve fellingen iverksatt før resultatet av DNA-analysen forelå.

I ettertid har FVR fått medhold i sin klage fra Direktoratet for naturforvaltning, og saken er til endelig behandling i Miljøverndepartementet. Det er utvilsomt skjevheter på mange plan i denne saken. For det første den korte behandlingen på fylkesplanet (50 minutter) som er lite tilfredsstillende med tanke på en forsvarlig behandling. Det andre er at det åpenbart ikke ble vektlagt at ulven kunne bære på viktig genmateriale til tross for klare signaler fra overordnet myndighet om denne betydningen, eller at muligheten ganske ikke ble vurdert i løpet av de 50 minuttene. Det tredje er at fellingen ble iverksatt før klager på vedtaket ble behandlet og fortsatt ikke er ferdigbehandlet pr. mars året etter. For det fjerde er ulven død.

Sverige skal importere

Svenskene er i ferd på å realisere enda et punkt i sin nye rovdryppolitik. Maksimum 20 ulver med en genetisk sammensetning som ikke er påvirket av innavl skal tilføres den svenske bestanden i løpet av fem år. Først og fremst skal naturlig innvandrede individer flyttes fra reinbeiteområdet til bestanden i Midt- og Sør-Sverige. Men også import fra andre land vil trolig bli aktuelt.

Utvidet nødverge

Et lovforslag fra regjeringen 19. februar omfatter endringer i naturmangfoldloven og vil etter komitebehandling i Stortinget innstilles til lovbehandling i slutten av april. Forslaget innebærer oppmyking av nødvergebestemmelsene når det gjelder felling av vilt der formålet er å redusere omfanget av rovviltskader. Det er særlig de rødlistede rovviltartene jerv, gaupe og bjørn som blir gjenstand for utvidet og enklere fellingsadgang.

Ringeriksulv

Sauebøndene i Ringerike og Hole vil at myndighetene skal jakte på ulven som ble sett i Brekkebygda sist uke hvis den ikke forlater området på egne bein. Det er rundt 150 år siden det var ulv i Ringerike, men forrige mandag kunne rovviltkontakt Sverre Einar Bråten følge ulvespor i fem kilometer mot Haverstigen, skriver *Ringerikes Blad* den 8. mars. Imidlertid virker befolkningen ellers å være svært positiv.

«Galventispa» hybrid?

Den kjente rovdymotstander og alle sammensvergelsers far Lars Toverud slo i avisen *Nationen* 22. mars fast at «Galventispa» i Hedmark er en hybrid. Mest sannsynlig en type russisk grensheund som ble fremavlet under Sovjet-tiden – en kryssning mellom ulv og laika.

«Galventispa» er som kjent født i Galvenreviret i Sverige i 2008 og merket der som valp med GPS-halsbånd vinteren 2008/2009 før den vandret til Norge.

Skyteglad forening

Halden Viltforening har søkt om å felle ulv som dreper hunder. Direktoratet for naturforvaltning sier blankt nei og anser at det ikke foreligger skade eller fare for skade på jakthunder av et slikt omfang at det gir grunnlag for felling av ulv. Talsmann for foreningen Jon Stabekk sier til NRK Østfold den 5. mars at han finner avslaget svært urimelig, men ikke overraskende. Avslaget er anket og endelig avgjørelse tas av Miljøverndepartementet.

Sabotert helikopter

Avisen *Glåmdalen* skriver 26. februar at noen i løpet av natten kuttet strømledningen til et helikopter som skulle brukes av Statens naturoppsyn til å bedøve, merke og flytte «Galventispa».

123 gauper, 48 jerv

Pr. 16. mars var i følge Direktoratet for naturforvaltning 123 gauper skutt under årets kvotejakt så langt. Kvoten er på 149 dyr, Kvotejakt på gaupe varer fra 1. februar til 31. mars.

Under lisensjakten på jerv ble 48 jerver skutt, mens det ble åpnet for felling av 102 dyr. Lisensjakt på jerv foregår fra 10. september til 15. februar. Ekstraordinære uttak av jerv vil være aktuelt også våren 2010, herunder avlivning av valper i hi. Dette vurderes fortløpende av Direktoratet ut fra bestandssituasjonen for jerv i de ulike områdene, skadesituasjonen på sau og rein og ut fra resultatet av siste sesongs lisensfelling.

Kynnahannen merket

I midten av mars merket Skandulv lederhannen i Kynnareviret i Hedmark. I tillegg ble også lederparet og en valp merket i Fulufjellreviret i Sverige øst for Trysil. Dette lederparet er for øvrig det samme som i følge Skandulvs siste hovedrapport tok livet av en annen ulv 23. februar 2009. Via DNA-analyse fant man at sistnevnte ulv var hannen i naboreviret østenfor. Den var da blitt enlig i reviret i og med at hunnen forsvant under mistanke om ulovlig jakt tidligere på vinteren.

Utsetting av levende rovdyråte

Over tid har man i Nord-Trøndelag tydelig registrert at nye og gamle sauebesetninger blir spredt utover større områder enn før, ofte til de mest skadeutsatte beiteområdene.

På Snåsa gjøres det nå et nytt forsøk på dette. En forretningsmann og hobbybonde vil bygge opp en villsauebesetning på 300 vinterføra som medfører 700 sau og lam inn i et helt nytt beiteområde i Luru statsalmenning, ikke langt unna Blåfjella-Skjækra nasjonalpark. Området er for øvrig meget kupert og særs vanskelig å drive et tilfredsstillende tilsyn i.

Det har frem til nå vært et område helt fritt for sauebeite og et av de mest sentrale og naturlige oppvekstområder for bjørn, gaupe og jerv i Snåsa. Søknaden om beite rett i statsalmenningen er sendt til Snåsa fjellstyre og er ute på høring. Lederen i fjellstyret er også leder i Nord-Trøndelag sau- og geitealslag, mens nestlederen er tidligere leder av Norsk Sau og Geit. Begge to har vært meget markerte rovdymotstandere gjennom flere tiår.

Den offentlige landbruksforvaltningen på fylkes- og kommunenivå er gjort oppmerksom på situasjonen, men man toer sine hender og hevder det ikke er formell mulighet for å forhindre nyetableringen. Her er det fjelloben som gjelder, og den er det bare Fjellstyret som administrerer. I praksis medfører dette at en liten gruppe beiteberettigede administrerer de svært store arealene som statsalmenningene representerer.

Gang på gang ser vi at allmennhetens interesser blir satt tilside av de beiteberettigede, spesielt i areal- og artsfredningssaker, og i forhold som berører det allmenne friluftslivet.

Samtidig bruker staten i år over fem millioner kroner på å omstille andre skadeutsatte sauebesetninger til melk og kjøttproduksjon i nabokommunen Grong.

Johan Storm Nielsen

Revesaks

Politiet på Romerike fikk melding om en rev med en revesaks og kjetting rundt det ene frambenet, skriver *Romerikes Blad* den 3. mars. Reven var observert ved Sletner Landbruksverksted på Finstadbru. Viltneemnda i Aurskog-Høland avlivet reven. Hvor lenge reven har vandret med revesaksen på beinet, er ukjent, men viltneemnda anslår mellom tre dager og en uke.

Innvandrerulver i Skandinavia

Finsk-russiske ulver kan bryte sine skandinaviske slektningers genetiske isolering og innavl gjennom naturlig innvandring. I løpet av 29 år er 19 ulver med østlig opprinnelse påvist – av og til bare via ekskrementer. Ulvene har vært kort-livede og bare fem av dem har rukket å parre seg og få avkom her. Tidsskriftet Våre Rovdyr i Sverige har i 2009–2010 publisert tre artikler av Tryggve Hedtjörn om disse innvandrerne etter 1980 – med spesielt fokus på de som har vandret inn fra og med 2006 og deres avkom. Artiklene presenteres her samlet, oppdatert og bearbeidet for Våre Rovdyr.

Av Tryggve Hedtjörn og Yngve Kvebæk

Hvor mange ulver har vandret inn i Skandinavia de siste årene? Hvor finnes de, og hva har hendt med de som ikke lever i dag? Vi vet svært lite om dette.

Spørsmålene er motivert ut fra den skandinaviske ulvestammens høye innavlsgrad. «Nytt blod» er nødvendig om våre ulver skal reddes. De har gjennom menneskelig påvirkning blitt genetisk isolert fra den større ulvepopulasjonen i Russland som også fyller på inn i Finland.

I artikkelen sammenstilles alle innvandrerulver som forskere og myndigheter har kjennskap til. Totalt 19 individer har vandret til Sverige/Norge fra Finland/Russland i løpet av nesten tretti år (se tabell 1). Det er ikke utelukket at ulven som ble registrert i Burträsk i Jokkmokk og «Ivan» (16 og 17) er samme individ. Hvis det er samme individ vil totalantallet være 18 innvandrede ulver. Fem av ulvene (med tabellens kronologiske nummerering 1, 2, 4, 15 og 17) har først blitt oppdaget sør for eller i sørligste delen av reinbeiteområdet. Kun én (nr. 13, Pessinkivargen, nå kalt Galvenhannen) ble oppdaget i Tornedalen og kunne følges til områdene sør for det svenske reinbeiteområdet. Dette individet og Åstaulven/Kynnahannen i Norge (nr. 15) er etter hva vi kjenner til de eneste innvandrerulver etter Nyskogaparet og Gillhovshannen som har lyktes i å produsere avkom i Skandinavia i denne lange perioden (se tabell 2).

Man kan neppe trekke noen konklusjoner av tabell 1, men det er påtagelig at det ikke er funnet noen innvandrere i løpet av 1990-tallet etter Gillhovshannen i 1991, og at det hittil på 2000-tallet er funnet 15

Vegårsheiulven stammet fra den finsk-russiske bestanden og vises her fram etter de dødelige skuddene den 11. januar 1984. Faksimile fra Grimstad Adressetidende.

individer. De fleste av dem har forsvunnet straks etter at de ble oppdaget.

Kjente innvandrerulver 1981–2009

Numrene henviser til kart og tabell 1.

1. og 2.

Det første Nyskogaparet i Sverige er godt dokumentert. De var opprinnelsen til vår nåværende skandinaviske ulvebestand. Hunnen ble skutt av en saueeier sommeren 1985. Da hadde hun fått valper i 1983, 1984 og 1985. Hannen forsvant i løpet av påfølgende senvinter/vår eller sommerhalvår. De var innbyrdes helt ubeslektet og genetisk representativ for den finsk-russiske bestanden. Det kan så vidt vi forstår ikke utelukkes at et av individene var avkom etter en tidligere yngling som involverte innvandrerindivider uten at det har noen vesentlig betydning for denne sammenstillingen.

3.

Vegårsheiulven ble oppdaget på Sørlandet i Norge i 1982 og ble skutt legalt i januar 1984. Han var da den eneste kjente ulven på norsk jord. DNA-undersøkelse i ettertid viste at han var av finsk-russisk opprinnelse.

4.

Gillhovshannen parret seg med en hunn fra den sørskandinaviske bestanden. Paret fikk tre valpekull – 1991, 1992 og 1993. Dette var de første ulvene i Skandinavia med nye gener siden Nyskogaparet innvandret. Gillhovshannen forsvant i 1993(–94).

5.

Laponiavargen «John» forsvant sporløst drøyt et år etter at den ble merket. Radiosenderen gjorde ham enkel å lokalisere. Länsstyrelsens siste kontakt var 7. april 2003.

6.

Det finnes ingen ytterligere offisielle data om dette individet. Den forsvant etter å ha lagt fra seg avføring én eneste gang på svensk snø!

7.

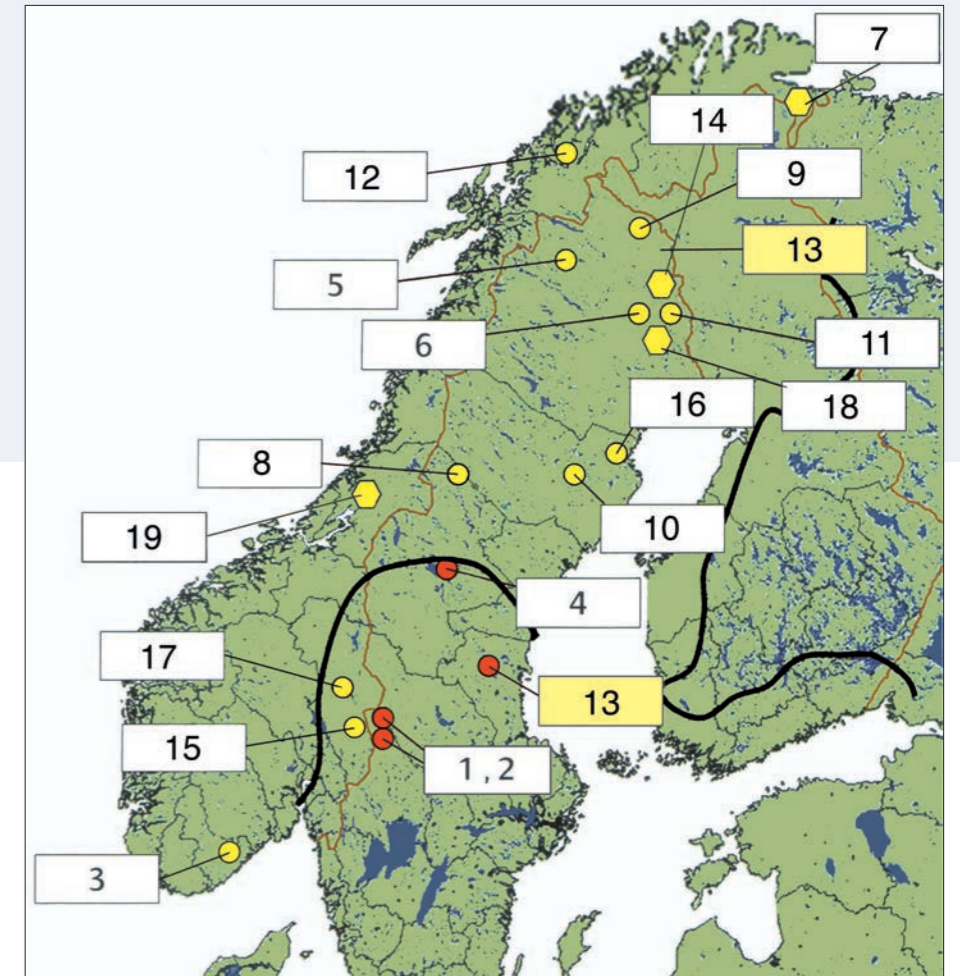
Ulvehann i Sør-Varanger i Finnmark som ble oppdaget i november 2004 gjennom skader på rein. Flere fellingstillatelser ble gitt de etterfølgende måneder og ulven ble skutt 8. april 2005.

8.

Det velkjente dramaet med Ringvatnetvargen tok slutt i februar 2005. Den ble skutt etter tillatelse fra Naturvårdsverket etter angrep på rein, og etter å ha skadet en hund så alvorlig at den senere døde. Den hadde dessuten blitt stadig mindre sky overfor mennesker.

9.

Mandag 14. februar 2005 kom opplysninger om at man hadde funnet spor og blodspor som indikerte at Vittangivargen II (Vittanivargen I ble skutt i 1979) var

Innvandrede ulver til Skandinavia 1980–2009. Gule sirkler og sekskanter viser ulver som ikke har reprodusert, røde sirkler er ulver som har reprodusert. Linjer illustrerer vestgrensen for den finsk-russiske ulvestammen og nordgrensen for den skandinaviske. Sekskantede markeringer og all nummerering (henviser til tekst og tabell) er her lagt inn som tillegg på kart fra Skandulv.

blitt drept i nærheten av Pajala ved hjelp av snøscooter i en brutal jakt som hadde pågått hele helgen.

10. Bjurholmvargen ble identifisert via ekskrementer funnet i desember 2004 og

som viste østlig opprinnelse. Ulven ble senere sporet sørover. Kontakten forsvant i midten av desember.

11. Pirttijärvivargen ga opphav til mye skrivelier, og etter at den hadde drept flere rein

ULVEN LARS. Dette er hannulven som ble felt på Vegårshei 11. januar 1984. Den fikk navnet sitt etter Lars Saga (nr 2 fra h.) som var den ubestridte jaktleder. Skytter var Nils Belland (nr. 4). Siden den gang har det ikke vært gitt tillatelse til felling av ulv i Aust-Agder, før nå, men en ulv ble påkjørt av toget ved Oggevann i 1992.

Tabell 1. Oversikt over innvandrede ulver 1981–2009.

Kronologi	Funntidspunkt	Forsknings-ID	Kjønn	Fylke/län	Land	Funnområde	Navnsetting	Kommentar
1	1981 jan	G1-83	Hann	Värmland	S	Torsby	Nyskogahannen	
2	1982 mars	D-85-01	Hunn	Värmland	S	Torsby	Nyskogatikken	Skutt 29. juli 1985
3	1982 aug	D-84-01	Hann	Aust-Agder	N	Vegårshei	Vegårsheiulven	Skutt legalt 11. januar 1984
4	1991	G1-91	Hann	Jämtland	S	Medelpad	Gillhovshannen	
5	2002 feb	M-02-15	Hann	Norbotten	S	Sarek	Laponiavargen/John	
6	2002	G10-03	Hann	Norbotten	S	Överkalix		
7	2004 nov		Hann	Finnmark	N	Neiden		Skutt legalt 8. april 2005
8	2004 des	M-05-01	Hann	Jämtland	S	Strömsund	Ringvatnetvargen	Skutt legalt februar 2005
9	2004 des	V178	Hann	Norbotten	S	Tornedalen	Vittangivargen II	Skutt ulovlig februar 2005
10	2004 des	V180	Hann	Västerbotten	S		Bjurholmsvargen	
11	2006 jan	M-07-02	Hann	Norbotten	S	Övertorneå	Pirttijärvivargen	Skutt legalt februar 2008
12	2006 feb	V213	Hann	Troms	N	Balsfjord		Trolig ulovlig avlivet
13	2006 des	M-09-03	Hann	Norbotten	S	Pessinki	Pessinkivargen/Galvenhannen	
14	2006 des	G36-06	Hann	Norbotten	S	Övertorneå	Korpilombolvargen	Trolig hann
15	2007 jan	G45-07	Hann	Hedmark	N	Åsta	Åstaulven/Kynnahannen	
16	2008 jan	G3-08	Hann	Norbotten	S	Burträsk, Jokkmokk		
17	2009 jan	G11-09	Hann	Hedmark	N	Julussa	Ivan	Mistanke om ulovlig avlivet
18	2009 mars	M-09-21	Hann	Norbotten	S	Haparanda	Haparandavargen	
19	2009 des		Hann	Nord-Trøndelag	N	Snåsa		Skutt 21. desember 2009

enn Naturvårdsverket mente var akseptabelt for reineierne, ble den skutt legalt 4. februar 2008.

12. Norske myndigheter oppgir at ulven i Troms trolig ble drept ulovlig.

13. Pessinkivargen, senere kalt Galvenhannen, ble først registrert i Pessinki i Norrbotten i 2006. Den vandret deretter sørover og dannet etter hvert Galvenreviret i Gävleborgs län. Den ble radiomerket 7. desember 2008 og var da i god kondisjon til tross for tapt syn på ett øye og en betent hjørnetann. Hunnen stammer fra reproduksjon i det nærliggende Voxnareviret. Galvenhannen ble far til fem-seks valper i 2008, hvorav to ble merket, og seks valper i 2009. Ved Skandulvs undersøkelser av hiet i 2009 besto de seks valpene av fem hanner og en hunn. Med andre ord er Galvenhannen opphav til elleve, kanskje tolv valper totalt. Reviret er nå fordoblet i størrelse i forhold til forrige vinter. Hunnens radiosender ble stum i september 2009, og det samme skjedde med hannens sender før jul samme år. I vinter har man sporet minst sju individer i reviret. Den 10. februar 2010 lyktes Skandulv i å merke den eneste hunnvalpen i kullet. Hun var velutviklet og i god form, veide hele 37 kilo og fikk «navnet» M-10-04. Alle øvrige valper vil bli forsøkt merket etter hvert.

Den merkede hunnvalpen i 2008 («Anja») vandret til Norge i mai 2009 der den som

Tabell 2. Reproduksjonshistorikk for de to siste innvandrerulvene. Individer med M-nummer er radiomerket. Flere valper er dessuten forsynt med elektronisk ID-chip.

oftest kalles «Galventispa». Hun har holdt seg vest for Glomma mellom Kongsvinger og Elverum, delvis innenfor og delvis utenfor det norske forvaltningsområdet for ulv. Hun tok noen sauer i løpet av sommeren og var under konstant trussel i form av søknader om fellingstillatelser. Hennes radiosender var i vanskeligheter flere ganger. Etter at senderen hadde vært stum i tre måneder lyktes man den 10. mars 2010 å bedøve, merke og flytte henne til Varaldskogen – inne i forvaltningsområdet for ulv nær grensen mot Sverige. Hennes merkede kullbror gikk først i samme retning som sin søster, men bøyde av mot Karlstad og gikk deretter rett østover til Roslagen der den holder seg innen et begrenset område nær Riala. I midten av desember 2009 ble det konstatert at han hadde en partner som senere ble bekrefte som hunn, og det er funnet både revirmarkeringer og løpeblod. Hunnen ble merket 9. februar 2010. Hannens sender fungerer fortsatt. Foryngning kan være mulig i og med at hunnen har løpeblod, selv om hannen er i yngste laget.

De tre eller fire umerkede valpene fra 2008 i Galvenreviret finnes det ingen senere opplysninger om, men det er jo ikke usannsynlig at det kan dukke opp spor etter dem etter hvert. Det blir i så fall gjennom avføringsanalyser, merking og/eller DNA-analyser av tidligere ikke-identifiserte ulver, eller ved at de gjenfinnes døde. Se for øvrig tabell 2.

14. Korpilombolovargen ble identifisert i desember 2006 via avføring. Kjønn kunne ikke bestemmes, men det var trolig en hann.

15. Det fantes lenge ingen andre livstegn fra denne innvandrerulven enn et funn av

Områder med kjent tilhold av nye reproduserende ulver med innvandregener og/ eller deres avkom. I Galven, Kynna og Riala er det revirmarkerende par. Brune sirkler angir reproduksjon pr. 2009. «Galventispa» ble flyttet til Varaldskogen 10. mars 2010 og kan ikke forventes å bli værende der.

ekskrementer i Åsta-området i Åmot kommune i Hedmark i januar 2007. DNA-analyser på materiale fra Kynnareviret under vinteren 2008–2009 (ferdigstilt i november 2009) viser imidlertid at Åstaulven er identisk med den nåværende hannen i Kynnareviret. Lederhannen ble født i 2006 og overtok dette reviret etter sin mor som forsvant helt plutselig våren 2007.

Det ble produsert valpekull i Kynnareviret både i 2008 og i 2009. I 2008 kom minst

Revir, år	Status	Kjønn	Forsknings-ID, merking	Kommentar	
Galven	Far, innvandret	hann	M-09-03, V304	Pessinkivargen/Galvenhannen	
	Mor, skandinavisk	hunn	M-09-14	Fra Voxnareviret	
	2008	Valp	hann	M-09-01	Eget revir Riala 2009
		Valp	hunn	M-09-02	Vandret til Norge
	Valp	hann	G33-08		
	Valp	?	–		
	Valp	?	–		
	2009	Valp	hunn	M-10-04, chip	
		Valp	hann	chip	
		Valp	hann	chip	
Valp		hann	chip		
Valp		hann	chip		
Valp		hann	chip		
Kynna	Far, innvandret	hann	V233, G45-07	Åstaulven/Kynnahannen	
	Mor, skandinavisk	hunn	V238	Født i Kynnareviret	
	2008	Valp	hann	V265	
		Valp	hann	V266	
	Valp	hann	V267, G35-09	Vandret til Jämtland	
	Valp	hunn	V270	Vandret til Trysiltrakten	
	2009	Valp	hunn	V284	
		Valp	hann	V285	
		Valp	hann	V286	
		Valp	hunn	V287	
Valp		hann	V288		
Valp		hann	V288		

fem valper til verden, hvorav tre hanner og en hunn ble DNA-identifisert. Hunnvalpen gikk i september 2009 i lag med en ung hann i Trysil kommune (trolig født i Nyskogareviret i 2008). Pr. 1. februar 2010 er det påvist revirmarkerende par nordvest i Trysil (Slettåsparet).

Den 22. juli 2009 ble en åpenbart ung hannulv festet til fotolinsen på et viltkamera ved Fågelberget i Frostviken i Jämtland. Seks dager senere fant man i samme område ulveavføring som etter analyse viste seg å stamme fra en av hannvalpene fra 2008 i Kynnareviret. Länsstyrelsen tror det er samme individ som ble fotodokumentert. Ulvespor er observert flere ganger i området i løpet av høsten, så det virker som om han er til stede i trakten.

Den 16. november 2009 ble en ulv påkjørt av bil i samme område som ovenfor. Sporene viste at den hadde fått problemer med det ene bakbenet. Etter tre dagers ettersøk fra politiets side ble ulven erklært død. DNA-analyse av pels fra ulven viste at det ikke var samme individ som er omtalt i forrige avsnitt, men at det høyst sannsynlig dreide seg om kullsøsken. Den 1. desember ble det funnet ulvespor i Stamselse-området ti mil sørøst for Fågelberget. Ulven beveget seg omkring på tre ben på samme måte som det påkjørte individet. Det ble ikke funnet ekskrementer, men det antas at det handler om den trafikkskadede ulven som i så fall har overlevd kollisjonen.

Fem valper fra 2009 i Kynnareviret er nå DNA-analysert via avføringsfunn og omfatter tre hanner og to hunner. Tegn tyder imidlertid på at det er flere årsvalper. Flokken besto totalt av 9–10 individer pr. februar 2010. Se også tabell 2.

16. Ulven er ikke funnet etter at avføring ble samlet inn øst for Burträsk (sør for Skellefteå i Sverige) i slutten av mars 2008. Det utelukkes ikke at den fortsatt er i live, men hverken spor, avføring eller andre indikasjon er funnet i ettertid. Det er en viss mulighet for at denne ulven og «Ivan» (nr. 17) er samme individ. Det finnes DNA-materiale fra begge, men genetisk analysemetodikk i Sverige og Norge er ulik og således ikke helt enkelt å sammenligne. En synkronisering av analysemetodikken forventes påbegynt våren 2010 og kan eventuelt gi svar på problemstillingen.

17. «Ivan» er ikke funnet igjen etter at man i januar 2009 fant ekskrementer. Han hadde da selskap av en hunn, og man antok at de hadde dannet revir i Julussa-området i Hedmark i Norge. Det er mistanke om at han er tatt av dage ulovlig. Se for øvrig ulven under punkt 16 om mulighet for at det dreier seg om ett og samme individ.

Ulvehann av finsk-russisk opprinnelse skutt legalt i Sør-Varanger 8. april 2005 (nr. 7 i tabell 1). Foto: Kjell Næss.

18. Haparandavargen, senere kalt Altovargen, ble oppdaget i begynnelsen av mars 2009 og ble radiomerket fire uker senere noen mil nordvest for Överkalix. Alderen ble vurdert til 1,5 år, men den veide ikke mer enn et halvt år gammel valp. Den oppholdt seg i et begrenset område mellom Kalixelven og Råneelven fra juli til oktober og tok også en tur ned mot Haparanda. Natten til 18. november 2009 gikk han over Torneelven til Finland og ble der skutt legalt den 29. november i området ved Salla nær den russiske grensen.

19. Kun én sikker nyinnvandret ulv i Skandinavia er oppdaget i løpet av 2009. Det var i Snåsa kommune i Norge. Ulven skapte problemer i forbindelse med reindriften, og DNA-materiale ble innsamlet. Fellingstillatelse ble imidlertid gitt før prøvene var analysert, og 21. desember ble ulven skutt fra helikopter – en hann som veide 43 kilo. Kort tid senere forelå resultatene fra DNA-analysene som altså viste at det var en østlig innvandrer.

Den gamle ulvetispa i Nyskogareviret (nr. 2 i tabell 1) ble skutt 29. juli 1985. Foto: Karl-Erik Dixner.

Kilder

Björvall, A. 2007. Trettio år med rovdjur. Gidlunds förlag AB.

Liberg, O & Sand, H. 2009. Åtgärder för att stärka genetiska förutsättningar för den svenska vargstammen. Invandringshistoria, demografi, handlingsalternativ samt internationella erfarenheter av flytning av varg. I: Förslag till åtgärder som kan stärka vargstammens genetiska status. Redovisning av regeringsuppdrag.

Ree, V. 2006. Et tilbakeblikk på ulveforekomsten i Hedmark og Värmland/Dalarna på 1970- og 1980-tallet. Våre Rovdyr 20 (4): 100–103.

Wabakken, P. et al. 2010. Ulv i Norge pr. 1. februar 2010. Foreløpige konklusjoner for vinteren 2009/2010. Høgskolen i Hedmark.

Øvrige kilder: Personlig kontakt med forskere i Skandulv, Norsk institutt for naturforskning og Evolutionsbiologisk centrum som herved takkes i tillegg til andre enkeltpersoner som har bidratt.

Hauk (ørn) over hauk

Av Pål Martin Grønlien

Fotoapparatet er fokusert på kongeørna. Plutselig er det noe som beveger seg mellom ørna og meg. En hønsehauk har landet. Hønsehauken breier vingene sine over reven og viser tydelig at – denne er min. Kongeørna tar godt for seg av rådyret litt lenger borte. Begge fuglene har vært innom her flere ganger i det siste og spist på åtet. Det hadde vært fint å få bilde av begge fuglene. Det tar ikke mange sekundene å bytte til ei mindre linse. Men dessverre alt for mange i forhold til dramaet utenfor. Lyden av kraftige vingeslag varsler om at noe skjer. Gjennom det vesle vinduet ser jeg kongeørna sittende på reven. Men hvor er hønsehauken? Den må ha stukket av. Kongeørna snur seg litt og da stikker det fram noen lange fjær. De ligner på stjerten til hønsehauken. Er det virkelig mulig? Kongeørna skifter tak med klørne

og hele hønsehauken kommer til syne. De lange klørne er effektive våpen og etter noen minutter er det hele over. Kongeørna bakser seg oppover med hønsehauken i klørne. Den ribber og spiser, ribber og spiser. Dun og fjær fra hønse-

hauken fyker omkring. Flere skjærer forsøker å få en bit av hønsehauken, men kongeørna viser tydelig at hun vil ha maten for seg selv. Etter en time er kongeørna godt fornøgd og letter. Restene av hønsehauken ligger igjen.

Medlemmenes rovdyrbilde

Vi oppfordrer medlemmene til å presentere ett eller flere fotografier av en minnerik og dokumentert rovdyr-opplevelse. En kortfattet tekst må følge med for å gi leserne en bedre forståelse av fotomaterialet. Det kan være et fotografi av et rovdyr ute i naturen, et interessant rovdyrspor i f.eks. snø, sand eller bløt jord – eller en liten serie med bilder som viser en annen spesiell rovdyr-opplevelse. Rovpattedyr står i fokus i Foreningen Våre Rovdyrs

arbeid, men det kan like gjerne være fotografier av rovfugler, ugler eller seler. Fellesbetegnelsen for disse artene er rovdyr eller rovvilt. Med dagens digitale fotoverden har mulighetene blitt mange for de som er interessert i dyrelivet i vår natur og som har et våkent blikk for det som foregår ute i terrenget. Har du et spesielt rovdyrbilde du vil dele med foreningens medlemmer gjennom tidsskriftet, så send det sammen med en tekst til redaktøren.

Uglemor stikker fra ungene

Når tilgangen på mat er god, og uglefar er i godt hold, stikker mange perleuglehunner av fra ungene.

Av **Andreas R. Graven**
Foto: Roar Solheim

Sju av ti hunner drar før ungene er fødd opp og blitt store nok til å klare seg på egenhånd, viser ny norsk studie fra Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB) i Ås.

Hannen blir trofast igjen som en hjemmets klippe, og skaffer avkommene mat inntil de klarer seg selv.

Flere kull i sesongen

At damene drar i ugleverdenen, betyr ikke at hannene alltid må nøye seg med én partner. Før hunnen rekker å fly av sted, kan en god del nemlig ha rullet å skaffe seg kone nummer to.

– Men det vil være mindre sannsynlig at han blir en bigamist hvis hunnen reiser før han får møtt en til.

– Uglene kan ha flere kull i en sesong. Skal hunnen ha flere, er sjansen større

for å rekke det ved å forlate ungene før avkommene i det første kullet er selvstendige.

– Det tar omtrent 4 måneder fra eggene legges til ungene er selvstendige, da må hun reise fra mannen, sier postdoktor Katrine Eldegard ved UMB.

Hun har utført studien, som er publisert i Proceedings of the Royal Society B, sammen med professor og UMB-kollega Geir A. Sonerud.

Hunnens strategi

Utroskapen har altså begge kjønnene til felles, men skillet går ved at det er hunnene som forlater mann og barn.

Familiebåndene i ugleverdenen er altså ganske flyktige. I under fem prosent av tilfellene hekker en hann og hunn flere ganger sammen.

– Hunnens strategi for å få så mange unger som mulig i løpet av livet, er altså å forlate reiret og finne en ny partner. Flere avkom øker sjansene for at nettopp noen av hennes unger vokser opp og får egne avkom i framtida, sier Eldegard.

Perleuglehunner reiser veldig raskt når de først bestemmer seg. De er nomadene, og kan tilbakelegge lange strekninger, mens hannene som regel er stasjonære og territorielle. Er det stor matmangel, vil også herrene flytte på seg.

Mus på menyen

Perleuglene har en lengde på rundt 25 centimeter og er en utbredt ugle i store deler av landet. Den er knyttet til barskog i Nord-Europa, Russland og Nord-Amerika. Vingespennet er på inntil 60 centimeter.

Mus er hoveretten, i området for denne studien nærmere bestemt klatremus og markmus. Skoglemen fortæres også uten problemer. Når det er mye mat i terrenget, trenger ikke uglene jobbe så hardt for å skaffe mat, og faren blir i bedre hold.

– Det virker som om hunnene er i stand til å vurdere hannenes tilstand. Når tilgangen på mat er god, kan han levere mye til avkommene. Musene de har i reiret, kan dessuten ligge noen dager.

Fem år med observasjon

Studien til Eldegard og Sonerud er todelt. De observerte en naturlig populasjon av perleugler i Hedmark over fem år, og gjennomførte dessuten en eksperimentell studie over ett år der de ga uglene ekstra god tilgang på mat.

Da økte andelen hunner som forlot mann og barn enda litt til.

Både foreldre og avkom ble utstyrt med radiosendere, slik at strategiene til hannene og hunnene kunne avdekkes, og ugleungekullet holdes under oppsikt i tiden etter at de forlot reiret.

Selv om hannen ikke tar lett på oppgaven som aleneforsørger, klarer han ikke helt å kompensere for at kona ikke er der, opplyser Eldegard.

Dødeligheten blant ungene var større i ungekullene som ble forlatt av mora, enn i de som ikke ble forlatt.

Stor gevinst

– Siden det har en kostnad å forlate reiret, må det også ha en stor gevinst for hunnen å handle slik. Det faktum at hannen klarer å holde liv i avkommene,

åpner muligheten for at hunnen kan dra et annet sted og rekke et nytt kull med en annen hann i samme sesong, sier Eldegard.

Forskerne har imidlertid ikke klart å dokumentere at absolutt alle hunnene fant seg nye partnere etter avreise.

– De fløy så fort av sted at vi rett og slett ikke klarte å henge med i alle tilfellene. Radiosenderne var små, og rekkevidden begrenset.

– Men det er svært sannsynlig at jakt på en ny partner og flere avkom driver mange av dem, siden de var i godt hold og dro tidlig i hekkesesongen, sier Eldegard.

Artikkelteksten er publisert i det nettbaserte forskningsmagasinet forskning.no.

forskning.no

Referanse til fagartikkel:

Eldegard, K. & Sonerud, G. A. 2009. Female offspring desertion and male-only care increase with natural and experimental increase in food abundance. Proc. R. Soc. B, May 7 2009, vol. 276, no.1662: 1713-1721.

Kritisk til merking av dyr

Utrydningstruede rovdyr skades og dør jevnlig som følge av merking. I fjor måtte en gaupe avlives da den ble lammet etter å ha blitt skutt med bedøvelsespil. Nå melder Mattilsynet at de skal ut i felt og overvåke feltforsøkene.

Av Thor Bjarne Christensen

Foto: Bjørn Brendbakken

Et helikopter følger etter ei ung hunn-gaupe i lav høyde. En intens jakt foregår i ett minutt. Dyret blir rammet av en bedøvelsespil i ryggen, fortsetter noen meter før den faller om.

Gaupa blir merket med radiohalsbånd. For å unngå å stresser henne unødig, blir hun forlatt. Men noe er galt, fryktelig galt. Gaupa beveger seg nesten ikke. I løpet av den neste uka flytter hun seg bare noen hundre meter, stadig mindre for hver dag. Den 3. mars 2009 blir gaupa funnet ute av stand til å bevege seg. Avliving er eneste alternativ.

Historien er ikke enestående. Fra 1995 til 2008 døde 5 gauper i Norge i forbindelse med bedøvelse og merking. Tall for Skandinavia viser at 16 gauper, 13 jerver, 10 brunbjørner og 3 ulver har mistet livet fra åttitallet frem til 2006.

Forsøksmus går foran rovdyr

Mattilsynet gjennomfører jevnlig kontroller av laboratorier som driver forsøk på mus, rotter og andre forsøksdyr. Tilsynet har også ansvar for å føre tilsyn med at de store rovdyrene behandles forsvarlig, men har ikke foretatt en eneste inspeksjon ute i felt så lenge merkingen har foregått. Det blir det en endring på nå. I år skal det for første gang føres tilsyn med feltforsøkene.

— Vi vil trolig få anledning til å se på merking av rovdyr i felt i løpet av 2010, sier Eli Volckmar, leder av forsøksdyrutvalget. Utvalget er oppnevnt av Mattilsynet for å sikre at forsøksdyr behandles på en skikkelig måte.

Flest gauper dør

Internasjonalt regnes det som uakseptabelt hvis mer enn 2 % av dyrene dør i forbindelse med innfangning og bedøvelse. Av de store rovdyrene i Skandinavia er det bare

brunbjørnen som ligger på et akseptabelt nivå, med 0,9 % dødsfall. Verst er det for gaupene, hvor dødeligheten ligger på 4,2 %. Det dør også uakseptabelt mange ulver og jerver, med en dødsprosent på henholdsvis 3,4 og 2,8. Over halvparten av dødsfallene er knyttet til innfangning og bedøvelse. Resten skyldes problemer med radiohalsbånd og radiosendere som er operert inn i buken på dyret.

Kontrollert forgiftning

— Anestesi er i realiteten en kontrollert forgiftning av hjernen og resten av kroppen. All anestesi innebærer en risiko, uavhengig om pasienten er et menneske eller et dyr. Det dør folk under anestesi på sykehus hvert eneste år, sier professor Jon Martin Arnemo fra Norges veterinærhøgskole, som er ansvarlig veterinær på merking og forskning på store rovdyr i Skandinavia.

Årlig merkes cirka 30 store rovdyr i Norge. Ifølge Arnemo går antall merkinger ned i Norge.

— Det merkes 1–3 bjørner, noen få ulver og 15 til 25 gauper årlig i Norge. Vi har ingen prosjekt med merking av jerv, sier Arnemo.

De siste årene har rovdyr også blitt merket av hensyn til forvaltning. Myndighetene vil vite hvor mange rovdyr vi har og hvor de til enhver tid befinner seg.

— Slik blir våre ville dyr i pelsen som skal isolere ned mot minus 30 grader, hvis forvaltningsmerkingen får styre faunaen vår, sier Geir Skillebæk.

Kunnskapen er viktig for beregning av fellingskvoter.

— Uakseptabel påkjenning

Hvordan merkingen påvirker atferd, forplantning og dyrevelferd er det forsket svært lite på.

— Det er stort sett dødeligheten som blir registrert. Som biolog mener jeg at disse dyrene påføres mye ekstra påkjenning. Det er helt uakseptabelt, både vitenskapelig og etisk. Det er svært få studier på dette, men den kunnskapen vi har antyder at merkingen er langt mer betenkelig enn man har trodd, sier biologen Anton Krag, som er daglig leder i Dyrevernalliansen. Inntil i fjor var han medlem av forsøksdyrutvalget.

— Manglende rapportering

Skader og dødsfall som følge av merkingen skal rapporteres inn til forsøksdyrutvalget. Det er imidlertid flere eksempler på at det ikke har skjedd.

— Rapportering har alltid vært et problem. Nylig måtte en merket gaupe med sår i nakken avlives, men obduksjonsrapporten ble ikke sendt til forsøksdyrutvalget. Utvalget måtte selv be om å få den oversendt, forteller Krag, som frykter at mørkeltallene er store.

Han henviser til kanadisk forskning som viser flere uheldige påvirkninger av merking av bjørn.

— Det har blant annet kommet frem at dyrene ofte unngår de områdene hvor de ble fanget. Det kan være svært uheldig for bestanden, sier Krag.

— Etisk uforsvarlig

Også naturfotografene Bjørn Brendbakken og Geir Skillebæk mener merkingen kan være en stor belastning på

rovdyrene. I fjor sendte de et innspill til forsøksdyrutvalget hvor de gir eksempler på det de mener er dyreetisk uforsvarlig merking. I 2003 dør en ulvevalp fra Gråfjell-flokken av sjokk etter å bli merket for andre gang. Opptak fra Storsjøen viser også at halsbåndet dunker mot valpens bryst når den løper. I 2004 blir flere ulver fra Koppang-flokken og Gråfjell-flokken jaget og stresset i flere omganger, i ett tilfelle opptil tre timer. I 2007 blir alfahannen i Kynnareviret utsatt for fem merkeforsøk i parringstiden. Det blir ikke registrert parring her dette året.

— Radiomerking av valper i vekst er dyreetisk uforsvarlig. Vi registrerer at ulver blir stresset og preget av helikoptermerking, og merking i parringstiden er etisk betenkelig, skriver Skillebæk og Brendbakken.

De har ved flere anledninger påpekt at halsbånd har gitt gnagsår på ulv, blant annet på den mye omtalte Mangenulven.

Vil ikke diskutere etikk

— Vi evaluerer og tilpasser metoder og utstyr hele tiden. Hvorvidt det er ubehagelig for ulven å springe rundt med halsbånd er vanskelig å svare på. I vårt materiell er det ingenting som tyder på at merking endrer atferd, men dette er en gråsoner hvor det ikke finnes eksakt vitenskap, sier Arnemo.

Han ønsker ikke å gå inn i den etiske debatten.

— Vi planlegger og gjennomfører forsøk og prosjekter som er ønsket av myndigheter og forvaltning. Vi ønsker ikke å delta i den etiske debatten. Når det er sagt, gjør vi ikke noe vi selv mener er uetisk, sier Arnemo.

Artikkelen har stått på trykk i *Magasinet Natur & Miljø*.

NRK sikrer Albert Owesens filmarv

Albert W. Owesen mottok FVRs rovdyrpris i 2007 for sitt mangeårige arbeid for å spre kunnskaper om rovdyrenes rolle i økosystemene, og for sin utrettelige innsats for å skape positive holdninger til dyrelivet. Nå er hans filmarv sikret for ettertiden.

Av Roar Solheim

Den 3. mars i år ble endelig Albert Owesens filmskatter sikret for ettertiden. Da kjøpte NRK rettighetene til all fremtidig bruk av hans naturfilmopptak. Det betyr at alle filmopptak som ble gjort da Albert Owesen lagde «Villmarken kaller», blir digitalisert. Samtidig blir de originale filmopptakene lagret i NRKs eget filmmagasin. Her er filmen best mulig sikret for ettertiden, i et magasin som har klimastyring av både temperatur og fuktighet.

Det var Unni Haukedal i NRKs *Ut i Naturen*-redaksjon som tok initiativ til å få sikret dette materialet, og samtidig å få ordnet opp i de honorar- og kontraktsmessige forholdene med familien Owesen. Samtidig ønsket redaksjonen å lage et innslag om dette, og de kontaktet meg med spørsmål om jeg ville delta i dette programinnslaget. Dette sa jeg ja til, fordi jeg i flere år har vært opptatt av hva som har skjedd med Albert Owesens filmarv.

Albert Owesen lagde den første norske naturfilmen for kinovisning. Da *Villmarken kaller* ble vist i 1964, gikk folk mann av huse for å se filmen. Sett i lys av den tid og teknikk man rådde over ved starten av 1960-årene, var filmen den gang enestående. Selv fikk jeg se filmen som åtteåring sammen med mine foreldre, og den gjorde et uutslettelig inntrykk. Men siden den gang hadde jeg aldri fått sett filmen igjen. Da jeg for første gang kom i kontakt med

Albert Owesen for litt over ti år siden, økte ønsket om å få sett igjen den gamle klassikeren. Men Owesen selv hadde ikke filmen liggende i sin helhet.

Jeg forsøkte flere ganger å finne fram til personer i NRK som kunne hjelpe meg med å fremskaffe *Villmarken kaller*, slik at jeg kunne få sett den. Dessverre førte disse henvendelsene ikke fram. Deretter kontaktet jeg Statens Filminstitutt. Jo, der fantes en kopi. Til å begynne med hørtes det ut til å kunne la seg gjøre å få sett filmen ved filminstituttet, men etter hvert ble det klart at man var engstelig for at filmen var så gammel at den kunne bli ødelagt dersom den skulle spilles av for visning. Ny nedtur. Der lå saken inntil høsten 2009, da først Viggo Ree, og kort etter jeg selv, besøkte Albert på Vinderen bo- og servicesenter. Da fikk vi vite fra Ane-Grethe Owesen at Statens Filminstitutt hadde spilt inn *Villmarken kaller* på DVD to år tidligere, i forbindelse med at Albert fylte 90 år! Jeg fikk så låne med DVD-platen slik at jeg kunne få sett og kopiert filmen for eget bruk.

I forbindelse med besøket hos Owesen denne høsten, spurte Ane-Grethe meg om hvordan alle filmrullene etter Albert burde ivaretas. Jeg ble da klar over at det lå mange ruller med film på Owesens garasje-loft! I tillegg hadde han en stor pappekasse full av småruller med 16 mm-film av den

størrelsen som ble brukt i Bolex-kameraene. Jeg kontaktet noe senere Trond Berg i NRK Hedmark, og fikk opplyst at disse smårullene allerede skulle være digitalisert i NRK i forbindelse med et program han lagde en del år tilbake. Dette var situasjonen da Unni Haukedal kontaktet meg i februar med forespørsel om jeg kunne delta i innslaget om Owesens filmarv. Datoen ble berammet til 3. mars i år – etter at jeg var returnert fra snøuglekonferanse i Canada.

Vi startet dagen med først å reise til Vinderen bo- og servicesenter. Der møtte vi Albert. Til tross for at Alberts minne er sviktende, var han åpenbart rørt over mitt besøk denne dagen. Han var heller ikke dårligere enn at han kunne fiske fram et par gode historier fra filmingen av *Villmarken kaller*. NRK fikk filmet litt fra dette møtet, men det er usikkert om dette blir brukt i det endelige programmet. Noen opptak fra da han mottok Foreningen Våre Rovdyrs rovdyrpris i 2007 kan kanskje passe bedre.

Etter dette gikk turen til Owesens garasje-loft. Her filmet Stein Hage mens jeg studerte en del av alle filmrullene som lå i stabler midt i rommet. Her var ruller med påskrift som «snøugle og lemen», «jerven», og «villmarken kaller». Mens en del film lå på spoler som ville kunne spilles av i en gammeldags 16 mm filmframviser, var mye av filmen rullet opp uten slike støttespuler. Slike «løse» filmruller kan bare spilles av på avspillings- eller klippebord, og slike maskiner er ikke lenger dagligdags utstyr. Det er ikke mange år siden slikt fantes ved hvert eneste NRK-kontor. Men video- og digitalredigering har for lengst sendt slike «monstrøse» maskiner på skraphaugen. NRKs eget filmarkiv var derfor riktig destinasjon for dette filmmaterialet.

NRK-fotograf Stein Hage forklarer Albert om videokameraene som brukes under dagens filmarbeid. Foto: Roar Solheim.

Det var med stor spenning jeg satte DVD-platen med den gamle klassikeren inn i PCen. Hvordan ville *Villmarken kaller* framstå snart femti år etter at den ble laget? Og hva husket jeg egentlig selv etter like lang tid? Hvordan ville filmen fortone seg i lys av den kunnskap jeg nå hadde om produksjonen av filmen? Albert fortalte selv de første gangene jeg snakket med ham at de fleste opptakene av pattedyr var gjort av dyr i innhegninger. Både jerv, ulv, hare, gaupe, brunbjørn, bever og rødrev var dyr som ble sluppet inn i store innhegninger i typiske leveområder. Selv om dette er metoder som ikke benyttes av seriøse naturfilmere i dag, var det nesten eneste mulighet for å gjøre de ønskede opptakene den gang Owesen startet sitt filmarbeid. Intensjonene var ikke å lage en slags redigert «Disney»-historie av dyrenes verden, men å fortelle om dyrenes levevis og samspill ut i fra den kunnskapen som fantes da filmen ble laget. Til å fremskaffe denne kunnskapen allierte Albert seg blant annet med Edvard K. Barth som zoologisk fagkonsulent under filmarbeidet.

Albert var ikke alene om å filme *Villmarken kaller*. Til det ville han neppe ha hatt tid nok til å få alle opptakene som filmen omfatter. Blant navnene i starten av filmen finner vi kjente størrelser som Hans Hvide Bang, Olaf Heitkøtter, Mathis Kvarne og Kjell Søgård. Alle disse lagde siden egne naturfilmer, som ble vist på NRK i fjernsynets tidlige år. Kjell Søgård døde dessverre alt i 1971. Omkring ti år senere kjøpte jeg det gamle filmutstyret som han etterlot seg, og fikk da egen erfaring med det samme utstyret som ble brukt under produksjonen av *Villmarken kaller*. Det var solide Bolex 16 mm filmkameraer. Disse kameraene ble drevet mekanisk ved at man sveivet opp en fjær, som så drev filmframtrekket i 24 sekunder. Dermed var det ikke mulig å få lange filmsekvenser med dette utstyret. Et annet trekk ved disse kameraene var at de brakte forferdelig når en trykket på utløseren. Dette var i seg selv et stort problem under filming av pattedyr, fordi dyrene hørte kamerastøyen på langt hold. Skulle man få opptak av uforstyrret atferd med disse kameraene, så måtte kameraet pakkes inn i en såkalt «blimp» som dempet støyen.

Albert Owesen arbeidet mye med bever. Til tross for sviktende hukommelse hadde han flere minner fra arbeidet med denne arten. Foto: Stein Hage.

Villmarken kaller åpner med oversikt over alle som bidro under filmarbeidet. Videre framgår at det var Albert selv som sto for manuskript og montasje av selve filmen, mens Maj Sønstevold lagde musikken. Deretter kommer scener fra vind og uvær på fjellet, og opptak av jerv. Jerven nærmer seg en flokk rein, men blir jaget bort ved at reinen slår etter jerven med forbeina. Siden får vi se jerven som parterer og graver ned rester av en død rein.

Filmene beveger seg gjennom store deler av den landlevende faunaen av store pattedyr, rovfugler og ugler. Selv om opptakene av jerv, gaupe, ulv, brunbjørn og rødrev er gjort av dyr i store innhegninger, så er opptakene og det som sies om dyrene overraskende godt ut i fra en fagbiologisk vurdering. Med dagens kunnskap kan en ane at rødreven som jakter mus i løssnøen er noe uerfaren når den ikke klarer å avlive musa ved første forsøk, men dette skal en være fagkyndig for å legge merke til. Når jerven stjeler en hareskrott fra rødreven og graver den ned, med det resultat at reven siden kommer og graver opp igjen haren «sin», så er dette en historie som kunne ha utspilt seg i virkeligheten. En ulv er filmet når den beveger seg i et fjellandskap. Dette er i overensstemmelse med det bildet man på 1960-tallet hadde av ulven som et

Ane-Grethe Owesen viser NRK-fotograf Stein Hage lageret av filmruller på garasje-loftet. Her lå det filmruller med spennende titler som «jerven», «snøugle og lemen» og sekvenser fra Villmarken kaller. En nøye gjennomgang og digitalisering ved NRKs eget filmarkiv vil forhåpentligvis klargjøre omfanget av denne filmskatten. Foto: Roar Solheim.

Kjell Søgårds gamle 16 mm sveive-Bolex kamera, som artikkelforfatteren kjøpte omkring 1980. Kameraet er mekanisk og svært solid, men bråker forferdelig. Fra 1981 til 1984 ble kameraet igjen brukt for filmning av norske barskogsugler. Denne filmen ble vist i NRK i 1987. Etter dette har kameraet ikke vært i bruk...
Foto: Roar Solheim.

fram noen store plater som stengte deres retrettmuligheter.

En morsom detalj som avslører filmerens navn, er opptakene av myrhaug fra Fokstumyra. Her har Mathis Kværne lagt inn sine animasjoner av leggetidspunkter og rugetid på en kalender, en teknikk som han videreutviklet og brukte i sine senere filmer fra Fokstumyra. Disse animasjonene er entydig hans verk. Opptakene av trane og jordugle, samt en del andre typiske Fokstumyrarter (tårnfalk, blåstrupe og rødvingetrost) kan også være gjort av ham. Ellers er det ikke mulig å se hvem som kan ha filmet hva. Unntaket er opptakene av snøugle og fjellrev på Hardangervidda, som Albert selv gjorde, og som han har fortalt om.

Til tross for at det er ugler og store rovpattedyr som har vært mest i min bevissthet de siste 30–40 årene, så var det spesielt en scene med insekter som har sittet som spikret i mitt minne i alle årene etter 1964. Det var opptakene av jordveps som tygger i stykker en stor løvgresshoppe. Sekvensene var nokså like det jeg husket, men med

flere etterfølgende scener inne fra selve vepsebolet.

Søker en opp *Villmarken kaller* på Wikipedia, så kan en lese at blant annet zoologen Per Høst kritiserte Owesen for bruken av tamme dyr under filmingen. Selv om slik filming senere har fått mer oppmerksomhet, så var ikke dette et tema som opptok allmenheten i nevneverdig grad den gang *Villmarken kaller* ble laget. Filmen var en stor publikumssuksess, og den satte flere publikumsrekorder på norske kinoer. Dette førte til at Norske Kinorejserer tildelte Owesen prisen «Sølvklumpen» i 1965 for beste film.

Villmarken kaller var den første helaftens naturfilmen som ble laget i Norge. Til tross for at vi i dag kan kritisere bruken av tamme dyr under opptakene, så står det stor respekt av den intensjonen som lå bak produksjonen. Hensikten var å vise Norges befolkning hvilke villmarksverdier norsk natur har å by på, og at dette var verdt å bevare. Den store publikumstilstrømmingen var i seg selv bevis godt nok på at filmen slo an. Mange av dagens eldre og middelaldrende naturinteresserte har nok latt seg inspirere av Owesens arbeid. *Villmarken kaller* har sannsynligvis hatt stor betydning for den naturinteressenten og det vernearbeidet som vokste fram i Norge fra slutten av 1960-tallet og begynnelsen av 1970-tallet. Derfor er dette en kulturhistorisk skatt som fortjener å sikres for ettertiden. Det står videre stor respekt av at Albert Owesen på eget initiativ og med egen finansiering klarte å dra i havn et så vidløftig prosjekt! Han fikk ikke en krone i offentlig støtte til filmingen. Heldigvis hadde han overskudd fra sitt kles-agenturfirma å låne fra.

NRK fortjener honnør for å ha tatt fatt i utfordringen med å sikre Albert Owesens filmarv for ettertiden. Kanskje får flere gleden av et femti-årig tilbakeblikk til norsk naturfilmings start!

Prisen Sølvklumpen som norske kinorejserer tildelte Albert Owesen i 1965 for suksessen *Villmarken kaller*. Foto: Roar Solheim.

«Galventispa» flyttet – forts. fra side 9.

sesongen 2009. Jeg er derfor svært glad for at innsatsen har ført frem og at vi nå har lykket med flytting og merking av ulven. Direktoratet for naturforvaltning følger kontinuerlig vandringene til den radiomerkete ulven. Siden ulven den 10. mars ble flyttet til Statsskogs arealer i Kongsvinger kommune, har den beveget seg ytterligere østover og oppholdt seg i grensetraktene mellom Norge og Sverige. Det gjenstår å se om Galventispa vil finne en make og etablere seg innenfor ulvesonen.»

En FrP-representant gjorde seg også gjeldende i mars: «Kan statsråden verifisere kostnader knyttet til merking og flytting av denne ulven, og synes han slik ressursbruk er forsvarlig?»

Solheim: «De totale feltkostnadene i forbindelse med flytting og merking av Galventispa siden sommeren 2009 er per dags dato estimert til 1,46 millioner kroner. Dette inkluderer utgifter knyttet til SNO-mannskap, helikopterbruk, møtevirksomhet mv. I det området Galventispa oppholdt seg i fjor sommer er det utbetalt ca. 1 million kroner i tilskudd til ulike forebyggende tiltak. Jeg vil imidlertid understreke at de forebyggende tiltakene også er iverksatt for å hindre at det oppstår skader forvoldt av andre ulver eller andre rovdyrarter. Videre har det påløpt erstatningsutbetalinger i området, men disse kan ikke utelukkes tilskrives Galventispa. Ulveskadene sommeren 2009 skyldes minimum to individer av ulv, og det ble raskt gitt fellingstillatelse på den ene ulven. Det lyktes imidlertid ikke å felle denne. Jeg kan forstå at de høye kostnadene knyttet til en enkelt ulv har skapt reaksjoner. Jeg mener imidlertid det er viktig å se ressursbruken i et større perspektiv. Den skandinaviske ulvestammen har i lengre tid vært preget av innavl. At vi sett i det perspektivet bruker ressurser på vern og flytting av en genetisk viktig ulv er ikke urimelig, men derimot et viktig tiltak for at Norge skal kunne bidra til ivaretagelse av en levedyktig ulvbestand.»

I september meldte mediene om at miljøvernministeren «holdt sin hånd over Galventispa». Men i mars var tonen annerledes, og etter et avgjørende møte med noen sauebønder på hans kontor uttalte han i følge avisen *Nationen* at: «Vi kan ikke ha Galventispa gående inne i Stange og Løten i beitesesongen. Så vi gjør nå et siste forsøk på å flytte den. Hvis det ikke lykkes, så vil det bli gitt tillatelse til felling av denne ulven.»

Samtidig vet vi at en innvandrerulv ble skutt i Snåsa i desember 2009.

Det er i det minste en klargjørende utvikling. Miljøvernministerens vektlegging av å ta vare på ulver med innvandregener for å motvirke den fatale innavlen i bestanden gjelder ikke. Og i hvert fall ikke når sauebønder tropper opp på ministerens kontor.

Ulvstatus vinteren 2009/2010 – foreløpige konklusjoner pr. 19. februar

Mulig tre ynglinger i 2009 – mulig helnorsk revir i Østfold

Høgskolen i Hedmark:

Hedmark

To valpekull er bekreftet født i følgende helnorske revir i Hedmark i 2009:

Ødsalsreviret (7–9 ulver):

Et valpekull på minimum 7 valper ble dokumentert i juli 2008, hvorav 6 valper ble fotografert og én valp funnet død. Et nytt kull med 8 valper ble påvist 28. mai 2009. Hittil i vinter er minst 5–7 ungvulver sporet på snø i tillegg til foreldreparet. Forvaltningen har merket hannen i foreldreparet med et fungerende GPS-halsband. Tispas GPS-halsband er tatt av. Familiegruppen er helnorsk og har tilhold både innenfor og utenfor den av Stortinget etablerte ulvesonen. Mer enn 50 % av flokkens revirgrenser er utenfor sonen.

Kynnareviret (9–10 ulver):

Yngling ble påvist i 2008 og et nytt kull av samme par er påvist i 2009. DNA-analyser har vist at hannen er finsk-russisk, mens mor til valpene er født og oppvokst i reviret i 2006. Tispa ble radiomerket av forskningsprosjektet SKANDULV i 2007 (nå ikke-fungerende halsband) og hun overtok reviret til sin mor etter at denne brått forsvant rett før forventet valpefødsel samme vår. Revirgrensene til denne familiegruppen dekker så langt kun norske arealer. Tidligere er revirets østgrense kartlagt til kun 2 km fra riksgrensen mot Sverige.

Ellers i Hedmark er det i ulvesonen påvist ett nyetablert, stasjonært ulvepar nordvest i Trysil (Slettåsparet), og Julussatispa har igjen fått en ny partner, hennes femte partner på 5 år. Sør i Trysil er det nå dokumentert et nytt ulvepar med revir på tvers av riksgrensa (Varåa). Juvbergsparet er så langt i vinter ikke påvist på norsk side av riksgrensen. Hittil i vinter er det i Hedmark påvist totalt 31–38 ulver, hvorav 24–28 helnorske (2 nå døde).

Østfold

Med bakgrunn i meldte sporfunn, omfattende sporing på snø og ved DNA-analyser, ble det i januar påvist 2 ulveflokker med avkom og ett revirmarkerende par i Østfold. Det sistnevnte paret (Dals Ed Søndre) skal

ifølge svensk feltpersonell ha 4 valper lengre sør i Sverige. Dette foreldreparet og den ene flokken (Dals Ed-Halden) tilhører grense-revir, og deres utbredelse på norsk side er begrenset til deler av Halden kommune.

Den siste Østfold-flokken er en ny dokumentert familiegruppe med foreløpig kartlagte revirgrenser mellom Haldenvassdraget i øst og sør og Glomma i vest (reviret er inntil videre kalt «Linnekleppen»). Snøsporingene har så langt vist at reviret dekker deler av Halden, Rakkestad, Aremark og Marker kommuner. Det er mistanke om at reviret også kan omfatte deler av Eidsberg kommune. Sannsynligheten er stor for at dette kan være et helnorsk revir, men det er viktig å presisere at før endelig konklusjon kan trekkes, er det nødvendig med mer informasjon og kartlegging både i felt og ved DNA-analyser (bl.a. sjekke opp mot svenske innsamlende DNA-prøver). Fra nærmeste punkt som til nå er kartlagt, er det kun 11 km til riksgrensa mot Sverige (store vassdrag imellom, men det er tidligere påvist at revirhevdende GPS-merket ulv har svømt over opptil 2 km bred innsjø). Hittil har vi sporet fire dyr i flokken og DNA-analyser har bekreftet at foreldreparet er intakt sammen med to hannvalper. Det er også viktig å presisere at flokken kan bestå av flere dyr, så antall ulver er høyst foreløpig.

Ellers i ulvesonen i Østfold er det foreløpig påvist ytterligere 1–3 ulver, hvorav minst én ulv øst i Rømskog kommune er vurdert som stasjonær. Med andre ord er det hittil i vinter sporet totalt 13–15 ulver i Østfold, hvorav 4–5 foreløpig klassifisert som helnorske.

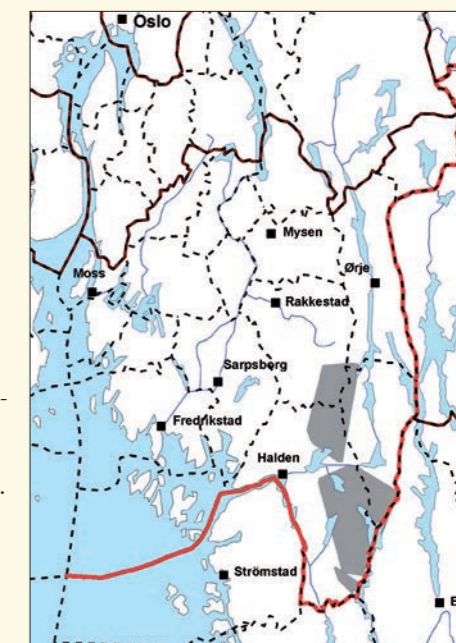
Foreløpig utbredelse av 3 ulverevir (grått) i Østfold fylke, kartlagt på sporsnø pr. 19. februar vinteren 2009–2010. Kommunegrensene er stiplede. Kartet viser fra nord til sør norsk utbredelse av de 3 revirene Linnekleppen, Dals Ed-Halden og Dals Ed Søndre. Det ble i februar også sporet to ulver ved Iddefjorden. Foreløpige vurdering er at disse tilhørte Dals Ed-Halden-flokken, men endelig konklusjon vil bli gjort når alt innsamlet DNA-materiale er analysert.

Konklusjoner

Revirhevdende, stasjonære ulver i flokker (familiegrupper) eller par er hittil i vinter kun bekreftet i Østfold og Hedmark fylker. En ny ulveflokk som kan være helnorsk (i så fall fullstendig innenfor ulvesonen) er dokumentert i Østfold ved hjelp av meldinger, omfattende sporing på snø og DNA-analyser. Familiegruppen er et resultat av en yngling i 2009. Det er første gang på over 100 år at en ulveflokk har revir i denne delen av Østfold, mellom Haldenvassdraget og Glomma.

Et ulvepar i Kynnareviret har ynglet i Hedmark to år rad (2008, 2009). Hannen i dette foreldreparet er av finsk-russisk opprinnelse og er derfor genetisk viktig for den skandinaviske ulvestammen. Med flere alternative par som potensielt kan yngle er det nå i 2010 teoretisk mulig at det for første gang kan bli 3 ynglende tisper i helnorske revir innenfor den etablerte ulvesonen, i tråd med målsettingen i Stortingsvedtaket av 2004. Halden kommune i Østfold skiller seg fra alle andre kommuner i Norge som den eneste med deler av 3 ulike ulverevir innenfor kommunens arealer.

Wabakken, P., Maartmann, E., Strømseth, T. H. 2010. *Ulv i Norge pr. 19. februar 2010. Foreløpige konklusjoner for vinteren 2009/2010. Rapport 3. Høgskolen i Hedmark.*

Arne Flor med hodet av en elgoksekalv som ulvene har tatt.
Foto: Knut Georg Flo.

Den ene gruppen gikk etter ulvene på baksporet.
Foto: Toril Andresen.

Den andre gruppen gikk på framsporet.
Foto: Knut Georg Flo.

Ulvemarker-inger i ulike varianter. Foto: Arne Flor og Toril Andresen.

Ulvetur i Rendalen

Av Arne Flor

Etter flere års ulveturer i området langs Kynna i Kynndalen sørøst for Elverum, ble årets ulvetur lagt til Rendalen. Oppmøtet var den 27. februar ved Åkrestrømmen nord for Storsjøen, og drøyt 35 personer hadde meldt seg på. Med andre ord litt over grensen for hvor mange vi kan ha med på en slik tur. Flere av turdeltagerne har for øvrige vært med på ulveturene til FVR i mange år. I forkant av turen hadde foreningens sporere sjekket området for ulvespor. Dagen i forveien hadde alfaparet i Osdalsflokken vært like i nærheten av Åkrestrømmen, så årets samlingspunkt kunne ikke ha vært bedre. Kun

en kilometer unna samlingsplassen hadde ulvene krysset hovedveien. Vi delte oss i to grupper der den ene fulgte etter i ulvesporene (framsporene), mens den andre gikk på baksporet.

Det er gjerne slik at med jevne mellomrom, eller der ulvene har oppholdt seg i flere dager, finner man rester av matfatet. Og maten – det er elg som det er store mengder av i Rendalen. Beitetrykket fra elgen er så stort at furuskogen i mange områder har problemer med å vokse opp. Det burde dermed være positivt at ulven tar ut litt av den store elgstammen.

Ulven velger ofte skogsbilveinettet hvis veiene går i samme retning som ulven har tenkt seg. Den ene gruppen fant fort noen flotte spor fra ulveparet på en skogsbilvei. Langs sporet hadde ulvene flere ganger urinmarkert reviret sitt. Det er kun alfaparet som markerer ved å løfte beinet ved urinering. De velger da gjerne en forhøyning i terrenget – en liten tue som skiller seg ut langs sporet, et tre eller en brøytekant. Baksporene viste seg å komme fra et lite område nede ved elva Mistra. Her fant vi rester av en bever som ulvene hadde avlivet og spist opp en gang i løpet av natten. Kun magen og tarmene, samt litt av den ene bakfoten, lå igjen. Vi så flere steder i ulvesporet blodflekker av en type som tydet på at en av ulvene hadde fått seg et bitt fra beveren før sistnevnte ble drept.

Ikke langt unna fant vi den egentlige grunnen til at ulvene hadde vært i området. Noen hundre meter fra beverrestene kjente vi lukta fra et elgkadaver. Det var et kadaver som var så å si helt oppspist. Kun kraniet og tre leggbein med klover lå igjen. Senere på dagen passerte vi et elgkadaver som sporerne våre hadde funnet samme morgen på en biltur i området. Begge elgene var elgkalver.

Gruppen som fulgte framsporene hadde også funnet et elgkadaver. Her så de flere sprangspor bort fra plassen. Det kunne tyde på at det var flere enn to dyr. Trolig

Samlet til grillaften hos Oddvar Olsen i Spydspissen Villmarksopplevelser.
Foto: Knut Georg Flo.

hadde noen av valpene spist på restene. Får et kadaver ligge i fred, så blir så å si alt spist etter hvert. Det siste de spiser er bein og skinn, men området er så rikt på elg at det trolig ikke skjer så ofte her.

Olsen. Han driver for øvrig Spydspissen Villmarksopplevelser – en økoturismebedrift som tilbyr naturbaserte opplevelser. Kan anbefales!

Etter ulveturen var det sosialt samvær med bål og grilling på Skogås hos Oddvar

Vi var heldig med været igjen. Snøen kom lavende ned først etter at selve sporingsturen var over.

Ulvenes nattlige jaktresultat i form av en nedlagt elg. Foto: Toril Andresen.

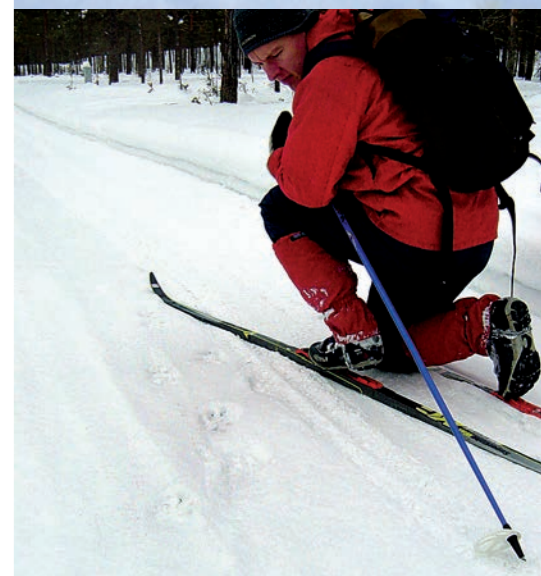

SPYDSPISSEN
VILLMARKSOPPLEVELSER

Spydspissen Villmarksopplevelser tilbyr naturbaserte opplevelser på en måte som i minst mulig grad setter spor. Med utgangspunkt i det som er enkelt får voksne oppleve nærkontakt med vill natur og lokal kultur – en annerledes form for luksus.

Spydspissen tar med små grupper på eventyr i lokal kultur- og naturhistorie. I området er det et fantastisk fascinerende dyreliv; vi har elg, bjørn, ulv, jerv, gaupe og ørn rett utenfor stuedora. Dyrene bidrar til å sette en ekstra spiss på våre aktiviteter som hundekjøring, padling eller en guidet fottur, fordi vi alltid ser spor etter deres aktiviteter. Er du spesielt heldig, kan du oppleve en ørn sveve over hodet på deg eller ulve- og bjørnespor i hundeløypa. Les mer om hva vi kan tilby på www.spydspissen.no eller ta kontakt via epost til post@spydspissen.no

Ulvspor på veien.
Foto: Arne Flor.

FVRs flotte t-skjorter

NY FVR-SKJORTE

*Koksgrå med ulveakvarell malt av Viggo Ree.
Tekst: Ulven – en naturlig del av norsk natur.*

NB! Fotomontasje

Str. S, M, L, XL

Pris kr 150 pr. stk. + porto

Bestilles fra våre representanter i Østfold:

Helga Riekeles
E-post: helgariekeles@hotmail.com
Tlf.: 69263709

Stein Karlsen
E-post: stei-ka3@online.no

Restsalg gaupeskjorte

Str. S, M
Pris kr 100 pr. stk. + porto

Foreningen Våre Rovdyr

Ledelse

Leder
Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Kasserer
Stig Anderson, Lokes v. 18, 4846 Arendal
p 37 02 36 22, a 37 05 71 95

Styremedlem
Toril Andresen, Gløtten 2, 1920 Sørumsand
mob 92 43 21 46

Styremedlem
Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Styremedlem
Geir Sjøli, Sjøli, 2164 Skogbygda
p 63 90 85 35, mob 41 41 37 12

Styremedlem
Christin Valsjø, Hardlandsv. 2 B, 2615 Lillehammer
mob 90 53 95 83

Vararepresentanter
Lars Johan Berge, 7882 Nordli
p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Knut Georg Flo, Neshaugen 83, 5226 Nesttun
mob 94 48 38 38

Morten Ree, Varsmoen 10, 7332 Løkken Verk
p. 72 49 63 91, mob 48 17 79 73

Daglig leder/redaktør
Yngve Kvebæk, Maridalsv. 225 C, 0467 Oslo
p 22 95 08 66, mob 91 54 41 91

Informasjonskonsulent
Viggo Ree, Pamperudbakken, 3530 Røyse
p 32 15 77 15, mob 98 64 57 75, faks 32 15 78 22

Regionleder Troms & Finnmark
Therese Simonsen Rye, Utsikten 190, 9018 Tromsø
mob 95 02 57 61

Regionleder Midt-Norge
Lars Johan Berge, 7882 Nordli
p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Regionleder Vestlandet
Knut Georg Flo, Neshaugen 83, 5226 Nesttun
mob 94 48 38 38

Regionleder Hedmark
Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Regionleder Østfold
Lennart Fløseth, Balaklava 7, 1513 Moss
p 69 27 02 00

Bidrag til FVR

Foreningen Våre Rovdyr er for lengst godkjent under ordningen med gaver til frivillige organisasjoner. Det innebærer at du er fradragsberettiget for gavebeløp fra og med kr 500 til og med kr 12.000 enten det gis til ulvefondet, som ordinære gaver eller begge deler. Fradragsretten gjelder ikke kontingentbeløpet.

Din skatt blir redusert med 28 % av beløpet du overfører. Et gavebeløp på f.eks. kr. 1.000 (utover kontingenten) reduserer skatten med kr 280 slik at din reelle utgift blir kr 720.

FVR skal innberette beløpene til ligningsmyndighetene slik at din selvangivelse automatisk blir utfylt i relevante felt. Da trenger vi ditt personnummer, så påfør gjerne det på overføringen. Hvis ikke, så er det slett ikke noe problem. Vi tar bare kontakt eller skaffer fram opplysningen i henhold til godkjent prosedyre.

FVR har i mange år angitt kontingenten som minimumsbeløp med åpent beløpsfelt på kontingentgiroen. Mange medlemmer er således vant til å gi en stor eller liten slant ekstra til virksomheten. Kommer dette ekstrabeløpet opp i kr 500 eller over, så sørger vi for at det kommer til skattefradrag på din selvangivelse i henhold til ovennevnte ordning med gaver til frivillige organisasjoner.

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
Konto: 2800 11 12149

Ulvefondet
Konto 2800 10 08317

Foreningens formål

- * arbeide for at alle norske rovpattedyr og rovfugler skal leve i livskraftige bestander
- * arbeide for at også dyreartenes miljø beskyttes mot forringelse og ødeleggelse
- * spre faktaunderlag og saklig informasjon til massemediene og allmennheten, for derved å oppnå større forståelse for rovdynenes rolle i naturen og deres behov for egnete biotoper
- * støtte forskning på våre rovpattedyr og rovfugler
- * arbeide for at det ved jakt på de aktuelle artene skal tas hensyn til:
 - artenes reproduksjonstid
 - ungenes utvikling og avhengighet av foreldrene
 - artenes sosiale struktur og øvrige særtrekk
- * samarbeide med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt øvrige interesseorganisasjoner for å finne måter å bevare dyr og biotoper på, og finne lempelige løsninger på konflikter som oppstår mellom menneskelige interesser og rovdyr.

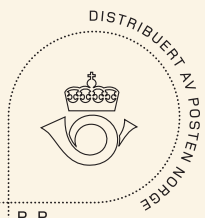
Kontingentsatser

Seniormedlem	min. kr 200
Seniormedlem + familiemedlem(mer)	min. kr 250
Juniormedlem (under 18 år)	min. kr 75
Bedriftsmedlem	min. kr 1000

Medlemskap inkluderer 4 hefter av Våre Rovdyr
Kun abonnement Våre Rovdyr: kr 200
Konto 2800 11 12149

Member/subscription abroad (NOK 250):
Sparebanken Soer, Arendal, Norway
SWIFT/BIC-code: AASPNO22
IBAN number: NO872800112149

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
E-post: fvr@fvr.no
Tlf.: 22 23 23 89
Web: www.fvr.no

B-Economique
NORGE

P.P.

Returadresse: Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
N-2151 Årnes

